DE MORTE
CAVSSA PARTVS
MEDICA QVIDEM
DISPVTATIO
SED FORENSIBVS NEGOTIIS
tractandis necessaria.

Auctore
MARSILIO CAGNATO.

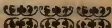
ROMÆ, Apud Aloysium Zannettum. MDCII.

Superiorum Permissu.

DE MORTE CAVSSA PARTVS DISPVTATIO

AVCTORE

MARSILIO CAGNATO

N contractibus ſocietatum ab officio nomen habentium (quod eſt tam frequens, quam Vrbi Romæ, & Romanæ curiæ peculiare) ſi vita mulieris alicuius nominata ſit, illius periculo, qui pecuniam commodat, ea ſolet exceptio apponi; dum neq; ex partu, neque cauſſa partus moriatur; eaq; de cauſſa ſæpe Medici requiruntur, qui cognoſcant, & iudicent, vtrum mulier ex huiuſmodi cauſſa interierit. Itaque non erit minus vtile, quam iucundum inueſtigare, & definire, quænam mulieres dici debeant ex partu, & cauſſa partus decedere. Et quia magna eſt partus, & grauiditatis coniunctio, atque cognatio, & ſolet in eiſdem contractibus exceptio grauiditatis adhiberi, & par vtriuſque ratio videtur eſſe, de grauiditate quoq; diſſeretur.

Videtur autem in primis ſtatuendum,

Vtrum partus & grauiditas cenſenda ſit res naturalis, an præter naturam, namque, hoc ignorato, non

potest vere, ac firme id, quod proponitur, definiri.

Grauiditas videtur morbus.

Quę igitur mulieres vterum gestant, neque non eæ, quæ pariunt, vel peperere, tot afflictantur laboribus, tã que grauia patiuntur, vt videri possit vtraque res præter naturam. Sane constat, grauidis casus eiusmodi euenire, cuiusmodi passim exercere solent ægrotos, horrores scilicet, fastidia, absurdarum rerum appetitionem, vomitiones, doloresque varios, & febres ipsas: quæ, symptomata à Græcis dicta, morbum vt vmbra corpora (trita ex Gal. similitudine lib. de symptomat. differ. c. 1.) comitantur. quamobrem grauiditas morbus quidam videri potest, à quo sæpe mulieres interficiuntur.

Partus videtur morbus.

Sed & partum sæpe casus sequuntur grauissimi, & mors ipsa alias dum pariunt, in ipso scilicet partus articulo, alias simulatque peperere, alias serius. solent autem puerperis accidere purgationes immodicæ, vel nullæ, vel non pro naturæ modo, item febres, dolores ad vterum, ad lumbos, ad corpus vniuersum, vlcera, & apostemata, (vt à medicis dici solent) quæ sequitur animi defectio, & nonnumquam interitus. Nec defuere, qui diserte, & palam docuerint partum esse morbum, vt Aponensis Conciliatoris diff. 106. ex Auicennæ vi. 3. tr. 1. c. 2. quoniam est cuiusdam articuli magna, & singularis disiunctio. itaque & in ægris puerperis decretorios dies nonnulli dicebant obseruandos inita ratione à die ipso partus, non à die febris, statuentes febrẽ illam esse partus veluti symptoma. Hipp. *autem, tã grauiditatem, quam partum, docuit, statis dierum perio*

dis perinde atq; morbos iudicari. Sed noui etiã quosdã Iu-risconsultos existimasse prægnantem mulieré ægrã esse.

Verum è contrario grauiditatem, & partum res esse naturales, & naturæ consilio congruenteis, debet earundem finem considerantibus persuasum esse: nam procreatio est opus maxime naturale, quod & satis est per se manifestum, & est ab Arist. traditum lib. 2. de anima loco vulgatissimo, quamobrem tum grauiditas, tum partus est maxime secundum naturam, nec per se vmquam est præter naturam, sed ita solum, si quid, quod naturæ aduersetur, ei adiungitur, vt febris, dolor, vlcus & similia, qui vel morbi sunt, vel casus morborum comites; at grauiditas & partus morbi non sunt, cumq; auctores, cuiusmodi Aponensis diff. 106. & reliqui, quos enumerare superuacaneum sit, recipiant, partum alterum esse, alterum non esse naturalem, eo demonstrant, partum sua natura morbum non esse, cum enim alter sit naturalis, non potest esse morbus, nam res est morbus, omnium confessione, præter naturam.

Grauiditas & partus nõ sunt morbi, sed res naturales, & per se numquam præter naturã.

Nec probatur, esse partum, & grauiditatem morbos, argumento ab ijs casibus sumpto, qui grauiditatem, partumque sequuntur: nam fastidia, horrores, vomitus, & reliqua ante memorata, etsi possunt dici symptomata, vt nomen hoc symptoma omnem affectum significat, (quod & ipsum notum est, ex lib. de symptom. differ. c. 1. apud Galenum) non tamen est grauiditas morbus, nisi translate velimus dicere, morbum esse naturalem, vt de senio dicebat Arist. lib. 5. de gen.

Symptomata, grauiditatẽ, & partum comitantia, vt accipienda.

Grauiditas translate dici potest morbus.

ani-

animal.c. 4. sed quemadmodum victum, & disciplinas cum labore adipiscimur, quarum tamen consequendarum principia nobis à natura tradita sunt (ne quis omnem existimet laborem esse præter naturam; nisi ignauus homo sibi persuadeat, & vitam, & valetudinem, & virtutes ab hominis natura alienas, quo nihil magis absonum dici, cogitariue potest) ita natura comparatum est, vt animalium præstantissimum, magno parentis labore gestetur vtero, & maximis doloribus edatur in lucem, atq; adeo summum gaudium ex sobole nobilissima singulari laboris, & doloris genere compensetur; hoc, inquam, naturà comparatum est, eoque efficitur, grauiditatem, & partum res esse naturales. Quod si tandem illa, quæ prægnantes, & puerperæ patiuntur, statuamus proprie dici symptomata, non idcirco tamen grauiditatem dicemus, aut partum esse morbum, sed prægnantibus, aut puerperis vere morbum aliquem adesse, quem dicta symptomata sequantur, ipsam vero grauiditatem, atque partum inter caussas potius, referri oportere, vt paullo post explicabitur. Etenim, concepto semine, tamquam re aliena, virtus naturalis mulierum præsertim, quæ nondum huic sunt labori adsuetę, nouitate quasi deterrita, suo languidius munere fungitur, calore scilicet ventris insito nonnihil fracto, & remisso, quę frigida intemperies quædam est, quam sequitur vitiosa concoctio alimenti, quamobrem citantur vomitus, fastidia, rerum alienarum appetitio, & reliqua, quæ dicta sunt, & symptomata vocabantur.

Grauiditas, & partus possunt dici caussæ morborum.

Nec

Nec mouet etiam Iurisprudentum opinio, quoniam è contrario alij non minus probati eiusdem auctores prudentiæ negarunt grauiditatem esse morbum, immo rem esse naturalem (vt ante dixi) acceperunt, & omnino constituerunt. Itaque non est præter naturam conceptus & grauiditas, sed morbi ab ea exorti, & symptomata, quæ illos comitantur: quæ sæpenumero tam leuia sunt, vt omnino negligantur, & eo solum æstimentur, quo sunt conceptus, & grauiditatis indices, eaq; simpliciter grauiditas naturalis vocatur. aliquando vero tam grauia sunt, vt fœtus corrumpatur, & mulier periclitetur, ac nonnumquam moriatur. eaque dici potest grauiditas præter naturam. quibus similia est de partu accipere: non est enim partus morbus: Verum qui casus partum sequuntur, alij verius morbi sunt, alij vero symptomata, quæ morbos sequuntur à partu, tamquam à caussa, profectos, nam febres, vlcera, inflammationes, quæ à partu relinquuntur, morbi proprie sunt, purgamenta vero vel nimia, vel iusto pauciora, aut nulla, dolores, animi defectiones, tamquam symptomata, morbos modo dictos sequuntur. Nec mouet idem Aponensis, cum Auicennam interpretatur, de partu, quasi de morbo, locutum: quoniam dixit, fieri quandam maximam articuli disiunctionem; nam licet primo animaduertere, & declarare, cuiusnam articuli disiunctio illa sit, deinde morbus sit, an non. Os igitur vteri insigniter aperiri, hoc est quidem necessarium, & à Galeno cum admiratione traditum lib. xv. c. 7. de vsu partium,

Grauiditas aliqua præter naturã.

Symptomata partũ sequentia.

Aponensis opinio.

Cuius articuli disiunctio in partu fiat.

„ *rium, cum inquit, Quod os quidem eo vsque aperi-*
„ *tur, vt possit fœtibus facilem præbere exitum, nemo igno-*
„ *rat, sed quo pacto id accidat, mirari possumus, intelli-*
„ *gere non possumus. at natura tum hæc, tum alia omnia*
„ *in partu animalis admiranda machinatur commenta.*
„ *etenim diligenter prouidit, quo pacto fœtus, qua conue-*
„ *niebat figura, ad collum matricis perueniret, nec minus,*
„ *quo pacto, dum ipsum peruaderet, nullam partem sau-*
„ *ciaret, neue colon luxaret. Os ergo vteri maxime in partu pandi necessarium est: quod pari cum admiratione Auicenna loco eodem repetijt, inquiens, Aperitur ma-*
„ *trix apertione tali, cuius similem non valeat efficere in alia hora. Verum adiecit alterum, cuius mentionem Galenus non fecit; scilicet, Et necessarium est, vt sepa-*
„ *rentur quædam iuncturæ, & sustententur adiutorio*
„ *Dei excelsi præparante, vel disponente eas ad illud, dein*
„ *de reuertente eas ex proximo ad continuationem naturalem. vult hic Auicenna, præter vteri aperitionem, fieri cuiusdã articuli disiunctionem, & continuitatem intercipi, quem articulum non nominauit, sed iactatur vulgo, pubis ossa disiungi: hoc tamen, vt sensus testimonio caret, ita est à naturæ consilio alienum, quæ tantam adhibuit diligentiam ad coniungendum ossa Ilij interuentu chartilaginis in parte antica, vt hoc solo intelligamus, nullam debuisse fieri eiusmodi ossium disiunctionem. contra vero in parte postica eadem* Ilij *ossa, qua parte propinquissima sunt, infima scilicet, minime coniunguntur, & in feminis quoque (quod Vesalius di-*

serte

ferte scripsit lib. 1. de hum. corp. fabrica cap. 29.) magis, quam in viris disiunguntur. quo licet intelligere, si qua fiat ossium de sua Sede demotio, in postica fieri parte, Ilij ossibus ad exteriora modice repulsis: itaque & summum parientium dolorem in parte postica circa eadem Ilij, siue coxendicis ossa percipi. testaturq; Ambrosius Paraus lib. 23. cap. 13. se pubis ossa, dissectis à partu statim puerperis, numquam distracta reperijsse, Ilij quidem ossa ab osse sacro digiti interuallo diuulsa: & se se interdum difficulter parientibus adstantem auribus sonum diuulsionis, & manu ossium distractionem percepisse. itaque articulorum hæ fuerunt disiunctiones ab Auicenna indicatę, qui non temere plurium numero dixit, quædam iuncturæ, quia vt Ilij duo sunt ossa inter quæ sacrum os intercedit; ita duos necesse est articulos esse. Sed & Gentilis Auicennæ interpres, & Gabriel Zerbus scribens de partu naturali, hoc de femoris osse, idest, coxendicis, siue Ilij, non de osse pubis, accepit, & probati anatomes auctores hanc omnes sententiam subscribunt. Qualis autem cumque sit ea disiunctio, morbus certe non est: quod nec Auicenna dixit, nec ratione probari potest: Sed è contrario, rem esse naturalem (est autem morbus præter naturam) eo accipimus, quod sponte, ac momento tollitur, nec opem medicam postulat: neque enim Galenus vocat morbum, nisi tempus aliquod affectus permaneat; trito, & peruulgato documento ex lib. de diff. sympt. c. 1. & in verbis ante repetitis ex lib. 15. de vsu part. c. 7. satis hoc demonstrauit, cum

 naturæ

naturæ studium exposuit ad fætus egreßum ex vtero, & illarum partium tutelam, per quas egreditur. quo percipitur, partum esse functionem prorsus naturalem. vt omittam interim, mulieres esse non paucas, quæ partus laborem floccifaciunt, eumque se facilius ferre asseuerant, quam cum semel panem conficiendo, aut vestium sordes abluendo laborant. Quodque à nonnullis dicitur, a die partus, tamquam morbi, ineundam dierum, quos vocant decretorios, rationem in affectibus, qui partum sequuntur, hoc ab Hippocratis *sententia alienum esse, ostendi in propria de ea re disputatione, ipse enim* Hippocrates *à die morbi per se, a die partus ex accidenti, supputabat.*

Dies decretorij supputandi à die partus per accidés, nõ per se.

Quod vero idem doceat statis dierum periodis morborum instar grauiditatem, & partum iudicari: hoc non magis probat, hos morbos esse, quam si fructuum exortum, & maturitatem dicerem morbos eße, & omnium rerum exortum, & perfectionem item esse morbum, si quidem omnia hæc suas habens periodos, vt morbi suas. Auctor est Aristoteles lib. 2. de ortu, & interitu, inquiens,

„ *omnium est ordo, & omne tempus, & vita mensuratur periodo. vanum ergo est, si dico, morbum esse quicquid periodo mensuratur. nec* Hippocrates *voluit significare, partum esse morbum, sed illam periodorum rationem, quam in partu docuerat, morborum similitudine confirmare.* Itaque *nec grauiditas, nec partus morbus est, sed res vtraque per se naturalis est.*

Tria nos rerum genera immutant.

Verum scire expedit, tria esse rerum genera, à quibus

bus permutamur, quorum primum est, in quo, vt viuamus, necessario versamur quidem, ab eo tamen non lædimur necessario, sed plerumq; iuuamur, ea vero sunt, de quibus Galenus libro art. med. c. 85. aer, alimentum, excrementum, somnus cum vigilia, labor cum quiete, animi affectus; alterum vero est, in quo non versamur necessario, sed à quo necessario, cum nobis occurrit, lædimur, vt venenum, verbera, & quę sunt huiusmodi; tertium est, cui conuenit cum secundo, quoniam in eo non versamur neceßario, vt viuamus, & cum primo, quoniam ab eo, non lædimur necessario, sed pro eius modo alias salutare, alias noxium est. Hęc ipsa est, *Venus, à qua non longe abest grauiditas, & partus, sed Veneris commoda & incommoda sunt à nobis explicata libro de* Continentia. *grauiditatem quoque & partum (etsi labores magni sunt) si pro naturæ fiant modo, salutares esse, cum docemur illarum experimento mulierum, quæ dum liberis operam nauant, melius valent, viduę vero, & continentes frequenter ęgrotant: tum suadet grauissimorum auctoritas scriptorum; nam* Hippocrates *lib. de Virginib. inquit.* Ego *vero has iubeo,* „ *quæ hæc patiuntur, cum viris quam citissime habitare; si enim conceperint sanæ fiunt. quibus illi similis accedit ratio, qua Socrates mortem naturalem docebat esse iucundam, quoniam naturæ lege quadam iucunditas ijs rebus adiungitur, quę secundum naturam fiunt: sic igitur quę secundum naturam fiunt, ea salubria quoque esse, censemus.* Ergo *tum grauiditas, tum partus*

Grauiditas & partus salutares sūt.

 si

si secundum naturam fiat, salutaris existimandus. Itaque nec moritur mulier vel grauida, vel puerpera si secundum naturam hęc eueniant.

Grauida, & puerpera quãdo moriatur.

Moriuntur cum alienum quid & præter naturam, & illud graue, contingit: quamobrem tum grauiditas, tum partus dicitur fieri præter naturam.

Origo rerũ præter naturã in grauidis & puerperis, internus.

Quæ vero aliena contingunt grauidis, alia internam alia externam originem habent: interna est origo, si ob hiatum vteri menses grauidis singulis mensibus pródeant, si acetabula sint plena pituitæ, si acris pituita in ventrem à capite delabatur, & alui fluorem excitet, si lumborum & ventris dolores oriantur, si biliosa sit, & inde febres fiant, & regio morbo afficiatur, si repente mammæ gracilescant, & lac non appareat, si pituitosa sit, & caput idcirco doleat, febriat, & corpus colore plumbeo perfundatur, si lienosa sit, si vteri flatuosi, densi, magni, parui, & quacumque ratione ad abortum faciendum proni. Extrinsecus vero nascuntur similes affectus, si mulier onus leuauerit, si percussa fuerit, si saltauerit, si abundantius, aut parcius alimenta, potusque acceperit, si timore, & consternatione correpta fuerit, si vociferata sit, & alias intemperanter vixerit, si quoque præter consuetudinem, acria, amaraue comederit, aut biberit: nam ex omnibus commemoratis fœtus corrumpuntur, & mulieres in periculo versantur. Quod & magistra experientia innotuit, & ab Hippocrate proditum est libro primo de morbis muliebribus.

Origo earundem rerũ externa.

Non

Non solum autem ab his fœtus corrumpuntur, & ipsæ prægnantes intereunt, sed nonnumquam eadem hæc ad tempus partus perducuntur, ipsumq; partum difficilem reddunt, quem tamen peculiariter aliæ graues excipiunt affectiones, à quibus & mulieres pereunt: si videlicet purgatio non fiat debita, vel fiat immodica, si secunda non egrediatur. Purgatio vero non fit, quia solent vteri à partu inflammari, & durescere: quapropter occludūtur, & idcirco alias putrefactis purgamentis vlcera in vtero nascūtur, alias venter intumescit, & lien, & crura, & dolores fiunt ad lūbos, & viscera, et ad omnem corporis partem, fiunt quoq; rigores, & febres, & deliria, & surditas, & cæcitas, & sanguinis vomitus. Purgatio mulieris cur non fiat

Fiunt vero immodicæ purgationes ore vteri ob violentum fœtus egressum amplificato, & venis quibusdam ruptis, & ea propter etiam febres, rigores, horrores, cibi fastidia, macies, imbecillitas, pallor, tumor. Si secunda intus relicta sit, febres, & dolores fiunt magni, & alias purgamenta fiunt parcius, alias abundantius, quam par est, venter augetur, & durescit, febres & rigores fiunt. Purgationes immodicæ.

Quæ vero de partu dicta sunt, de abortu quoque dicta putabis, qui nihil aliud esse à multis creditur, quam partus intempestiuus: & ex abortu nō secus atq; ex partu grauia patiūtur, & in simili discrimine versantur: si quidem tum grauidæ, tum puerperæ, & abortum facientes ex dictis incommodis non paucę moriuntur. Abortus eadem & partus ratio.

Aliæ tamen citius, aliæ serius pro corporis, & affectio-

ctionis ratione, vt inquit Hippocrates lib. 1. de morb. muliebr. n. 53. & pręgnantem biliosam, & ægram, speciatim dixit lib. eiusdem num. 42. vno & triginta diebus plerumque interire. & n. 44. puerperam pituitosam dixit mori diebus quinque, & quadraginta, deq; alia, cui purgatio non facile procedit lib. eiusd. n. 52. & 53. dicebat, non excedere vnam & vigesimam diem.

Periculũ interitus ex partu quamdiu manet.

Periculum scilicet interitus ex partu tamdiu manet, quamdiu purgatio à partu naturaliter procedit, & diutius, si quid præter naturam contingat. Naturaliter autem Hippocrate auctore libro de natura pueri n. 10. & lib. 1. de morb. muliebr. n. 89. Si fœtus fœmina sit purgatio diebus fit duobus, & quadraginta, licet fieri possit citra periculum diebus viginti quinque. si vero masculus sit diebus triginta, licet viginti quoque citra periculum fieri possit; quamquam longius etiam huic pargationi spacium Moses tribuiße legatur, nam edito mare dies tres & triginta, edita femina duplum, scilicet sex & sexaginta constituit Leuitici c. 12. quod vero Hippocrates docuit illud est, quod est proditam ab Auicenna 21. 3. tr. 2. c. 33. quodque veluti compen-

Purgationis à partu tempus.

Auicēnæ locus perpenditur.

„ dium est eorum, quæ de partu ab Hippocrate tradita „ sunt, de quibus ante dictum est. Partus, inquit, Aui- „ cenna non extenditur in masculis vltra triginta, & in „ feminis vltra quadraginta dies, & plus parum. & „ accidunt fœtis ægritudines plurimę, sicut fluxus, & „ retentio sanguinis, quare perducit fluxus sanguinis ad „ casum virtutis, & perducit retentio menstruorum ad

febres

febres prauas, & apostemata, & multoties accidit „
exitura in partu difficili: & quandoque accidit eis in- „
flatio ventris, & fortasse moriuntur, & sanguis qui- „
dem partus vehementioris est nigredinis, quam san- „
guis menstruorum, & quoniam est retentionis longioris „
spacij. Hæc *Auicenna, cuius sententiam nec Aponen. diff. dicta* 106. *nec* Iacobus *de partibus recte accepit: putant enim, sermonem hunc esse de tempore partum prægresso, in quo paritura percipit aliquas affectiones, quæ sint futuri partus indices: sed ea vana est interpretatio, quam nec rationibus, nec auctoritatibus probarunt. Verum loquitur Auicenna de tempore, quod sequitur partum, & posterior* Interpres *pro eo, quod vetus interpretatio habet,* Partus *non extenditur, habet, enixatio, siue enixæ tempus non extenditur &c. & est tempus puerperæ purgationi destinatum, de quo modo ex* Hippocrate *loquebamur. & cum dixit vltra quadraginta dies, subiunxit ea, & plus parum, ob duos dies, quos* Hippocrates *vltra quadraginta memorauit, in quo interpretes Auicennæ cæcutiuisse, iam constat. Illud recte Aponensis loco antedicto scripsit, Tempus au-*
tem purgationis femellæ quadraginta ponitur diebus, „
de generatione embrionis &c. scilicet hic est locus Hip- „
pocrat. in libro de natura pueri, de quo ante dictum est.

Aponen. & Iacobus de partibus notantur.

Quod *vero adiecit Aponen. ex Leuitico, Mosen vetuisse, puerperas tamquam immundas ingredi in Sanctuarium, nisi post diem octogesimum in partu feminæ, & post quadragesimum in masculo, hoc videtur qua-*

Locus Mosis.

dam

dam egere correctione, nam Leuitici c. 12. *fit mentio in partu masculino dierum triginta trium, & feminino dierum sexaginta sex, & licet fiat mentio dierum septem purgationis in maribus, & quatuordecim in feminis ex quibus cum triginta fiunt quadraginta, & cum sexaginta sex fiunt octoginta, tamen non constat, Mosen voluisse, dictos septem in mare seorsim accipiendos à triginta tribus, & quatuordecim in femina similiter seorsim accipiendos à sexaginta sex, vt ex his fiant octoginta, ex illis autem fiant quadraginta, hoc inquam non constat: cum septem possint cum ipsis triginta tribus tãquã pars quędã totius eius numeri, & quatuordecim cum sexaginta sex similiter connumerari, Sed hoc obiter.*

Purgatio sane à partu in maribus est dierum triginta, & in feminis duorum & quadraginta, quod in vtroq; tempus est longissimum, hocq; de partu naturali accipiendum est. alias vbi aliquid partui contingit præter naturam, vt potest purgatio ante debitum tempus cessare, ita potest vlterius produci, atque adeo incertum est tempus ex partu moriendi, nam potest mulier in partu tam maris, quam feminæ intra vigesimum diem à partu interire, vt dictum est lib. 1. epid. sect. 3. de Philini vxore, quæ in ipsa vicesima mortua est, & de vxore Dromeadis, quæ sexta die interijt, & lib. 3. sect. 2. de ea, quæ decumbebat in Mendacium foro, quæ perijt die decima quarta. potest quoq; puerperæ ęgritudo extendi vltra dies dictos triginta in maribus, & quadraginta in feminis: etenim idem Hippocrates *lib.*

Incertum tẽpus morien di ex partu.

1. Epidem. sect. 3. ægrum 5. Epicratis vxorem, cum postridie à partu febre correpta esset, dicit, perfecte iudicatam, hoc est liberatam die octogesima, & lib. 3 sect. 3. aic in Thaso decumbentem apud frigidam, cum à partu purgatio facta non esset, & febris acuta corripuisset, mortuam die octogesima (vtraque femellam pepererat) itaque ægritudinem ex partu perductam docuit ad diem vsq; octogesimum. Sed non est hic status, & immutabilis in huiusmodi ægritudinibus temporis terminus, nam potest multo longior fieri progressio pro ægritudinis natura: neque enim à partu morbi fiunt dumtaxat acuti, sed fiunt multi quoque diuturni, qui ad multos menses producuntur; quamobrem intelligimus terminum dierum triginta, vel quadraginta, non esse, vltra quem ex partus caussa mulier non moriatur, sed vltra quem morbus non fiat, qui sit partui imputandus. nam caussa partus dumtaxat oriri morbum existimamus, cum intra tempus oritur, quo purgationes à partu prodire solent, vt dictum est, habita marium & feminarum ratione. intra id vero tempus quacumque die mulier ægrotarit, partus caussa, vel occasione incidisse in egritudinem dicenda est, (etsi constaret caussam aliam quamcumque ad partum accessisse) Hippocrates enim aliquando scripsit, ipso die partus ortam esse ægritudinem vt lib. 3. Epid. sect. 2. ægro 12. vt etiam die abortus dixerat in ægro 10. aliquando vero postridie à partu, vt lib. 1. Epidem. ægro 5. & 11. aliquando tertio die, vt in eodem 3. Epidem. sect. 3. ægro 2. aliquando

Tēpus, quo morbus nascitur ex partu.

do die quartodecimo, vt lib. 1. Epidem. *sect.* 3. *ægro* 4.

Hippocrat. partũ, abortum, & grauiditatem, tãquã causſas morborum quasdam recenset.

Nec dubitandum eas mulieres partus caussa, vel occasione ægritudine correptas: quoniam Hippocrates non alia de caussa partum memorauit, quam vt caussam indicaret ægritudinis, vt cum abortum memorat lib. eod. 3. *sect.* 2. *ægro* 10. *&* 11. *& grauiditatem vt lib.* 1. *sect.* 3. *ægro* 13. *Sic enim solet, caussas ægritudinum afferre, vt patet ex alijs narrationibus, ac præsertim in mulieribus, quæ vel citra partum, & abortum, & citra grauiditatem ægrotarunt. sic enim ad finem lib.* 1. Epid. *in Melidia paucitatem mensium accusauit, & in* 3. *lib. sect.* 3. *in Thaso mulierem dixit ex mærore cum occasione ægrotasse, & ex simili caussa Deal cis vxorem, & in* 7. *lib. Cleomenis vxorem ex lassitudine, & Pausaniæ filiam ex fungi esu ægrotasse narrauit. Sed & in alijs multis caussas ægritudinum recensuit, vt lassitudinem, potationem, exercitationem intempestiuam, calefactionem, victum prauum, cursum, venerem, quibus manifestum fit, abortum quoque partum, & grauiditatem, tamquam caussas ægritudinum narratas esse.* Nec *dubitandum quia non dixerit ex grauiditate, vel abortu, aut partu morbos exortos, vt dixit, ex lassitudine, ex potatione, & similia, nam satis superque notum existimabat, hasce caussas esse morborum: immo cum in hisce narrationibus memorato partu, aut abortu, aut grauiditate caussam aliam numquam exposuerit, eo indicauit, his se caussis acquieuisse.*

Itaque

Itaque concludendum est, non solum eas, quæ moriuntur in ipso partus articulo, partus caussa interire, sed illas etiam, quæ post partum moriuntur: etiam post diem tricesimum, & quadragesimum, dum morbus oriatur ante diem tricesimum, si masculus ortus est, vel ante diem quadragesimum, si nata femina est.

Quæ dicantur partus caussa interire.

Neque mortis tempus est obseruandum, & æstimandum, sed ægritudinis principium, cum enim (vt ante dixi) morborum alij breues, alij diuturni sint, omne genus occasione partus nasci potest; cumq; in vtroque genere letales morbi sint, & idcirco partus occasione diuturnus, idemque letalis morbus nasci possit, ergo potest mulier occasione partus diu ægrotare, & perire post dies, non solum quadraginta & octoginta, verum etiam post plures menses. Sed vt intelligatur partus caussa perierit necne, initium est ægritudinis obseruandum, & his non est dissimilis ratio abortus. itaque Hippocrates *lib. 1. de morb. mul. inquit, Transmutationes, & fines eosdem morbus habet, siue ex fœtus corruptione, siue ex partu vteri vlcerati fuerint. De grauiditate minus dubitari potest, nam tempus eius statutum est, nec potest mulier effugere, quin pariat, vel abortum faciat; nisi pereat ante partum, vel abortum. atque tunc non est obscurum perierit nec ne in grauiditate.*

Non tempus mortis, sed ægritudinis principium obseruandum.

Abortus similis partui.

Quæres fortasse, vtrum quæuis ægritudo superueniens mulieri vterum gestanti: quamobrem mulier ea moriatur; imputanda sit grauiditati. cui quæstioni ex Hippocratis *auctoritate respondendum est, qui Apho-*

Ægritudo quæuis superueniens non imputāda grauiditati.

" *rism. lib. 5. aph. 30. inquit, Mulierem vtero geren-*
" *tem morbo corripi acuto, letale. At nonne morbus omnis acutus letalis est? hoc sane* Hipp. *docuit lib. 1. acut. t. 8. cur ergo notat in grauida letalem esse morbum acutum? sane superflua videtur admonitio, nisi indicare voluit, grauiditatem grauius periculum efficere, quamobrem, quæ alias potuisset euadere, eo nomine quod grauida est, perniciosore morbo correpta, in grauiore discrimine versetur, quamobrem mortem grauiditati imputandam* Hippocrates *voluit. vtque non refert, morbum eundem acutum, posse extra grauiditatem interficere; etenim vult nihilominus* Hippocrates *grauiditatem caussam esse; ita non refert, vtero gerentem incidere in morbum, non quia prægnans sit, sed ex alia caussa manifesta, vt ex saltatione, ex intemperantia, & alijs quibuscumque, nam ostensum est, nullam mulierem ex grauiditate, quæ secundum naturam est, perire, sed accedente casu aliquo pręter naturam, à caussa interna, vel externa, quapropter cum mulier grauida, morbo correpta ex quacumque caussa periclitatur, grauiditati periculum & mors (si sequatur) imputanda est. & grauiditatis exceptioni locus dandus.*

Vtrum oriri morbus ex grauiditate possit intra diem 23. & concepisse mulierē dictō tempore cognosci.

Sed fuit olim proposita quæstio, vtrum diem intra vigesimum à primo concubitu mulier incidere in morbum possit, qui sit grauiditati imputandus: quamobrem, si vel intra hos dies moriatur, locum habeat exceptio dicta, quia prægnans defuncta sit. Inde autem oritur dubitatio, quod nec tam paucis diebus intelligi possit, mu-

 lierem

lierem concepiße, & vtero gerere, nec Galenus visus sit voluiſſe, morbos ex grauiditate intra dictos dies oriri, cum cittam vocatam, prægnantibus familiarem, docuerit, non niſi ſecundo, aut tertio menſe fieri lib. 1. *de ſympt· cauſ. c.* 7. *Verum, intra tempus propoſitum, & fieri morbos, & grauiditatem dignoſci nihil eſt, quod prohibeat, & debeat diſſuadere. Morbis orituris tem-* Morborum ortui nullũ
pus nullum prefinitum eſt, & quocumque tempore mor- tempus prę
borum cauſę prẹſto ſint, morbi naſcuntur, ſi corpus ad finitum
ęgrotandum paratum ſit. Si ergo grauiditas (vt ante dictum eſt) morborum, pro corporis conſtitutione, cauſſa eſt, poterit mulier grauida quandocumque morbum concipere. Quod ſi Galenum putes docuiſſe, primo menſe grauiditatis Cittam non fieri: tamen non eſt aliarum par ægritudinum ratio. Sed nec Cittam Galenus ne- Cittam fieri
gauit primo menſe fieri. quinimmo, poſſe fieri, ex eiuſ- primo etiã mense.
dem verbis accipimus, nam loco dicto inquit, Sic affi- ,,
ciuntur pleręque vſque ad ſecundnm, & tertium men- ,,
ſem, in quarto vero deſinunt. quæ verba clare ſignifi- ,,
cant terminum, vltra quem Citta non fiat, ſed non vnde incipiat. relinquunt tamen, vt intelligamus poſſe oriri primo menſe, & ad quartum perduci, legitur enim ἄχρι τοῦ δευτέρου, καὶ τρίτου μηνὸς, *at prępoſitio* ἄχρι *ſignificat terminum ad quem, non à quo (vt dici ſolet) cuius termini, à quo, Galenus mentionem non fecit, vt rei notę, & receptæ: namque cum primum mulier concepit, eo poteſt morbo aliquo corripi, nec minus Citta. cumque hic Galenus ſubiungat, ſe locutum de tempore, quo*

fœtus

si secundum naturam fiat, salutaris existimandus. Itaque nec moritur mulier vel grauida, vel puerpera si secundum naturam hęc eueniant.

Grauida, & puerpera quãdo moriatur.

Moriuntur cum alienum quid & præter naturam, & illud graue, contingit: quamobrem tum grauiditas, tum partus dicitur fieri præter naturam.

Origo rerũ præter naturã in grauidis & puerperis, internus.

Quæ vero aliena contingunt grauidis, alia internam alia externam originem habent: interna est origo, si ob hiatum vteri menses grauidis singulis mensibus prodeant, si acetabula sint plena pituitæ; si acris pituita in ventrem à capite delabatur, & alui fluorem excitet, si lumborum & ventris dolores oriantur, si biliosa sit, & inde febres fiant, & regio morbo afficiatur, si repente mammæ gracilescant, & lac non appareat, si pituitosa sit, & caput idcirco doleat, febriat, & corpus colore plumbeo perfundatur, si lienosa sit, si vteri flatuosi, densi, magni, parui, & quacumque ratione ad abortum faciendum proni.

Origo earundem rerũ externa.

Extrinsecus vero nascuntur similes affectus, si mulier onus leuauerit, si percussa fuerit, si saltauerit, si abundantius, aut parcius alimenta, potusque acceperit, si timore, & consternatione correpta fuerit, si vociferata sit, & alias intemperanter vixerit, si quoque præter consuetudinem, acria, amaraue comederit, aut biberit: nam ex omnibus commemoratis fœtus corrumpuntur, & mulieres in periculo versantur. Quod & magistra experientia innotuit, & ab Hippocrate *proditum est libro primo de morbis muliebribus.*

Non

Non solum autem ab his fœtus corrumpuntur, & ipsæ prægnantes intereunt, sed nonnumquam eadem hæc ad tempus partus perducuntur, ipsumq; partum difficilem reddunt, quem tamen peculiariter aliæ graues excipiunt affectiones, à quibus & mulieres pereunt: si videlicet purgatio non fiat debita, vel fiat immodica, si secunda non egrediatur. Purgatio vero non fit, *quia solent vteri à partu inflammari, & durescere: quapropter occludũtur, & idcirco alias putrefactis purgamentis vlcera in vtero nascũtur, alias venter intumescit, & lien, & crura, & dolores fiunt ad lũbos, & viscera, et ad omnem corporis partem, fiunt quoq; rigores, & febres, & deliria, & surditas, & cæcitas, & sanguinis vomitus.* Purgatio muliebris cur non fiat

Fiunt vero immodicæ purgationes ore vteri ob violentum fœtus egressum amplificato, & venis quibusdam ruptis, & ea propter etiam febres, rigores, horrores, cibi fastidia, macies, imbecillitas, pallor, tumor. Si secunda intus relicta sit, febres, & dolores fiunt magni, & alias purgamenta fiunt parcius, alias abundantius, quam par est, venter augetur, & durescit, febres & rigores fiunt. Purgationes immodicæ.

Quæ vero de partu *dicta sunt, de abortu quoque dicta putabis, qui nihil aliud esse à multis creditur, quam partus intempestiuus: & ex abortu nõ secus atq; ex partu grauia patiũtur, & in simili discrimine versantur: siquidem tum grauidæ, tum puerperæ, & abortum facientes ex dictis incommodis non paucę moriuntur.* Abortus eadem & partus ratio.

Aliæ tamen citius, aliæ serius pro corporis, & affe-

ctio-

ctionis ratione, vt inquit Hippocrates lib. 1. de morb. muliebr. n. 53.& pregnantem biliosam,& ægram, speciatim dixit lib. eiusdem num. 42. vno & triginta diebus plerumque interire. & n. 44. puerperam pituitosam dixit mori diebus quinque, & quadraginta, deq; alia, cui purgatio non facile procedit lib. eiusd. n. 52. & 53. dicebat, non excedere vnam & vigesimam diem.

Periculũ interitus ex partu quam diu manet. Purgationis à partu tempus.

Periculum scilicet interitus ex partu tamdiu manet, quamdiu purgatio à partu naturaliter procedit, & diutius, si quid præter naturam contingat. Naturaliter autem Hippocrate auctore libro de natura pueri n. 10. & lib. 1. de morb. muliebr. n. 89. Si fœtus fœmina fit purgatio diebus fit duobus, & quadraginta, licet fieri possit citra periculum diebus viginti quinque. si vero masculus fit diebus triginta, licet viginti quoque citra periculum fieri possit; quamquam longius etiam huic purgationi spacium Moses tribuisse legatur, nam edito mare dies tres & triginta, edita femina duplum, scilicet sex & sexaginta constituit Leuitici c. 12. quod vero Hippocrates docuit illud est, quod est proditam ab Auicenna 21. 3.tr. 2. c. 33. quodque veluti compendium est eorum, quæ de partu ab Hippocrate tradita sunt, de quibus ante dictum est. Partus, inquit, *Auicenna non extenditur in masculis vltra triginta, & in feminis vltra quadraginta dies, & plus parum. & accidunt fætis ægritudines plurimæ, sicut fluxus, & retentio sanguinis, quare perducit fluxus sanguinis ad casum virtutis, & perducit retentio menstruorum ad febres*

Auicẽnæ locus perpenditur.

febres prauas, & apostemata, & multoties accidit „
exitura in partu difficili: & quandoque accidit eis in- „
flatio ventris, & fortasse moriuntur, & sanguis qui- „
dem partus vehementioris est nigredinis, quam san- „
guis menstruorum, & quoniam est retentionis longioris „
spacij. Hæc *Auicenna, cuius sententiam nec Aponen. diff.* Aponen. & Iacobus de partibus notantur.
dicta 106. *nec* Iacobus *de partibus recte accepit: pu-*
tant enim, sermonem hunc esse de tempore partum præ-
gresso, in quo paritura percipit aliquas affectiones, quæ
sint futuri partus indices: sed ea vana est interpratatio,
quam nec rationibus, nec auctoritatibus probarunt. Ve
rum loquitur Auicenna de tempore, quod sequitur par-
tum, & posterior Interpres *pro eo, quod vetus interpræ-*
tatio habet, Partus *non extenditur, habet, enixatio,*
siue enixæ tempus non extenditur &c. & est tem-
pus puerperæ purgationi destinatum, de quo modo ex
Hippocrate loquebamur. & cum dixit vltra quadra-
ginta dies, subiunxit ea, & plus parum, ob duos dies,
quos Hippocrates *vltra quadraginta memorauit, in*
quo interpretes Auicennæ cæcutiuisse, iam constat. Il-
lud recte Aponensis loco antedicto scripsit, Tempus au-
tem purgationis femellæ quadraginta ponitur diebus, „
de generatione embrionis &c. scilicet hic est locus Hip- „
pocrat. in libro de natura pueri, de quo ante dictum est.

Quod *vero adiecit Aponen. ex Leuitico, Mosen ve-* Locus Mosis.
tuisse, puerperas tamquam immundas ingredi in San-
ctuarium, nisi post diem octogesimum in partu feminæ,
& post quadragesimum in masculo, hoc videtur qua-
dam

dam egere correctione, nam Leuitici c. 12. *fit mentio in partu masculino dierum triginta trium, & feminino dierum sexaginta sex, & licet fiat mentio dierum septem purgationis in maribus, & quatuordecim in feminis ex quibus cum triginta fiunt quadraginta, & cum sexaginta sex fiunt octoginta, tamen non constat, Mosen voluisse, dictos septem in mare seorsim accipiendos à triginta tribus, & quatuordecim in femina similiter seorsim accipiendos à sexaginta sex, vt ex his fiant octoginta, ex illis autem fiant quadraginta, hoc inquam non constat: cum septem possint cum ipsis triginta tribus tãquã pars quedã totius eius numeri, & quatuordecim cum sexaginta sex similiter connumerari, Sed hoc obiter.*

Purgatio sane à partu in maribus est dierum triginta, & in feminis duorum & quadraginta, quod in vtroq; tempus est longissimum. hocq; de partu naturali accipiendum est. alias vbi aliquid partui contingit præter naturam, vt potest purgatio ante debitum tempus cessare, ita potest vlterius produci, atque adeo incertum est tempus ex partu moriendi, nam potest mulier in partu tam maris, quam feminæ intra vigesimum diem à partu interire, vt dictum est lib. 1. epid. sect. 3. de Philini vxore, quæ in ipsa vicesima mortua est, & de vxore Dromeadis, quæ sexta die interijt, & lib. 3. sect. 2. de ea, quæ decumbebat in Mendacium foro, quæ perijt die decima quarta. potest quoq; puerpera egritudo extendi vltra dies dictos triginta in maribus, & quadraginta in feminis: etenim idem Hippocrates *lib.*

Incertum tẽpus moriendi ex partu.

1. Epidem. sect. 3. ægrum 5. Epicratis vxorem, cum postridie à partu febre correpta esset, dicit, perfecte iudicatam, hoc est liberatam die octogesima, & lib. 3 sect. 3. aic in Thaso decumbentem apud frigidam, cum à partu purgatio facta non esset, & febris acuta corripuisset, mortuam die octogesima (vtraque femellam pepererat) itaque ægritudinem ex partu perductam docuit ad diem vsq; octogesimum. Sed non est hic status, & immutabilis in huiusmodi ægritudinibus temporis terminus, nam potest multo longior fieri progressio pro ægritudinis natura: neque enim à partu morbi fiunt dumtaxat acuti, sed fiunt multi quoque diuturni, qui ad multos menses producuntur; quamobrem intelligimus terminum dierum triginta, vel quadraginta, non esse, vltra quem ex partus caussa mulier non moriatur, sed vltra quem morbus non fiat, qui sit partui imputandus. nam caussa partus dumtaxat oriri morbum existimamus, cum intra tempus oritur, quo purgationes à partu prodire solent, vt dictum est, habita marium & feminarum ratione. intra id vero tempus quacumque die mulier ægrotarit, partus caussa, vel occasione incidisse in ægritudinem dicenda est, (etsi constaret caussam aliam quamcumque ad partum accessisse) Hippocrates enim aliquando scripsit, ipso die partus ortam esse ægritudinem vt lib. 3. Epid. sect. 2. ægro 12. vt etiam die abortus dixerat in ægro 10. aliquando vero postridie à partu, vt lib. 1. Epidem. ægro 5. & 11. aliquando tertio die, vt in eodem 3. Epidem. sect. 3. ægro 2. aliquan-

Tẽpus, quo morbus nascitur ex partu.

do die quartodecimo, vt lib. 1. Epidem. sect. 3. ægro 4.

Hippocrat. partũ, abortum. & grauiditatem, tãquã causſas morborum quasdam recenset.

Nec dubitandum eas mulieres partus causſa, vel occasione ægritudine correptas quoniam Hippocrates non alia de causſa partum memorauit, quam vt causſam indicaret ægritudinis, vt cum abortum memorat lib. eod. 3. sect. 2. ægro 10. & 11. & grauiditatem vt lib. 1. sect. 3. ęgro 13. Sic enim solet, causſas ægritudinum afferre, vt patet ex alijs narrationibus, ac præsertim in mulieribus, quæ vel citra partum, & abortum, & citra grauiditatem ęgrotarunt. sic enim ad finem lib. 1. Epid. in Melidia paucitatem mensium accusauit, & in 3. lib. sect. 3. in Thaso mulierem dixit ex mœrore cum occasione ægrotasse, & ex simili causſa Deal eis vxorem, & in 7. lib. Cleomenis vxorem ex lassitudine, & Pausaniæ filiam ex fungi esu ęgrotasse narrauit. Sed & in alijs multis causſas ægritudinum recensuit, vt lassitudinem, potationem, exercitationem intempestiuam, calefactionem, victum prauum, cursum, venerem, quibus manifestum fit, abortum quoque partum, & grauiditatem, tamquam causſas ægritudinum narratas esse. Nec dubitandum quia non dixerit ex grauiditate, vel abortu, aut partu morbos exortos, vt dixit, ex lassitudine, ex potatione, & similia, nam satis superque notum existimabat, hasce causſas esse morborum: immo cum in hisce narrationibus memorato partu, aut abortu, aut grauiditate causſam aliam numquam exposuerit, eo indicauit, his se causſis acquieuisse.

Itaque

Itaque concludendum est, non solum eas, quæ moriuntur in ipso partus articulo, partus caussa interire, sed illas etiam, quæ post partum moriuntur: etiam post diem tricesimum, & quadragesimum, dum morbus oriatur ante diem tricesimum, si masculus ortus est, vel ante diem quadragesimum, si nata femina est. Quæ dicatur partus caussa interire.

Neque mortis tempus est obseruandum, & æstimandum, sed ægritudinis principium, cum enim (vt ante dixi) morborum alij breues, alij diuturni sint, omne genus occasione partus nasci potest; cumque in vtroque genere letales morbi sint, & idcirco partus occasione diuturnus, idemque letalis morbus nasci possit, ergo potest mulier occasione partus diu ægrotare, & perire post dies, non solum quadraginta & octoginta, verum etiam post plures menses. Sed vt intelligatur partus caussa perierit necne, initium est ægritudinis obseruandum, & his non est dissimilis ratio abortus. itaque Hippocrates lib. 1. de morb. mul. inquit, Transmutationes, & fines eosdem morbus habet, siue ex fœtus corruptione, siue ex partu vteri vlcerati fuerint. De grauiditate minus dubitari potest, nam tempus eius statutum est, nec potest mulier effugere, quin pariat, vel abortum faciat, nisi pereat ante partum, vel abortum. atque tunc non est obscurum perierit nec ne in grauiditate. Non tempus mortis, sed ægritudinis principium obseruandum. Abortus similis partui. „ „

Quæres fortasse, vtrum quæuis ægritudo superueniens mulieri vterum gestanti; quamobrem mulier ea moriatur; imputanda sit grauiditati. cui quæstioni ex Hippocratis auctoritate respondendum est, qui Apho- Aegritudo quæuis superueniens grauidis imputãda grauiditati.

» *rism. lib. 5. aph. 30. inquit, Mulierem vtero gerentem morbo corripi acuto, letale. At nonne morbus omnis acutus letalis est? hoc sane* Hipp. *docuit lib. 1. acut. t. 8. cur ergo notat in grauida letalem esse morbum acutum? sane superflua videtur admonitio, nisi indicare voluit, grauiditatem grauius periculum efficere, quamobrem, quæ alias potuisset euadere, eo nomine quod grauida est, perniciosore morbo correpta, in grauiore discrimine versetur, quamobrem mortem grauiditati imputandam* Hippocrates *voluit. vtque non refert, morbum eundem acutum, posse extra grauiditatem interficere; etenim vult nihilominus* Hippocrates *grauiditatem caussam esse; ita non refert, vtero gerentem incidere in morbum, non quia prægnans sit, sed ex alia caussa manifesta, vt ex saltatione, ex intemperantia, & alijs quibuscumque, nam ostensum est, nullam mulierem ex grauiditate, quæ secundum naturam est, perire, sed accedente casu aliquo preter naturam, à caussa interna, vel externa, quapropter cum mulier grauida, morbo correpta ex quacumque caussa periclitatur, grauiditati periculum & mors (si sequatur) imputanda est. & grauiditatis exceptioni locus dandus.*

Vtrum oriri morbus ex grauiditate possit intra diem 23. & concepisse mulierē dicto tempore cognosci.

Sed fuit olim proposita quæstio, vtrum diem intra vigesimum à primo concubitu mulier incidere in morbum possit, qui sit grauiditati imputandus: quamobrem si vel intra hos dies moriatur, locum habeat exceptio dicta, quia prægnans defuncta sit. Inde autem oritur dubitatio, quod nec tam paucis diebus intelligi possit, mulierem

lierem concepisse, & vtero gerere, nec Galenus visus sit voluisse, morbos ex grauiditate intra dictos dies oriri, cum cittam vocatam, prægnantibus familiarem, docuerit, non nisi secundo, aut tertio mense fieri lib. 1. de sympt. caus. c. 7. Verum, intra tempus propositum, & fieri morbos, & grauiditatem dignosci nihil est, quod prohibeat, & debeat dissuadere. Morbis orituris tempus nullum pręfinitum est, & quocumque tempore morborum causę pręsto sint, morbi nascuntur, si corpus ad ęgrotandum paratum sit. Si ergo grauiditas (vt ante dictum est) morborum, pro corporis constitutione, caussa est, poterit mulier grauida quandocumque morbum concipere. Quod si Galenum putes docuisse, primo mense grauiditatis Cittam non fieri: tamen non est aliarum par ægritudinum ratio. Sed nec Cittam Galenus negauit primo mense fieri. quinimmo, posse fieri, ex eiusdem verbis accipimus, nam loco dicto inquit, "Sic afficiuntur plerę que vsque ad secundnm, & tertium mensem, in quarto vero desinunt. quæ verba clare significant terminum, vltra quem Citta non fiat, sed non vnde incipiat. relinquunt tamen, vt intelligamus posse oriri primo mense, & ad quartum perduci, legitur enim ἄχρι τοῦ δευτέρου, καὶ τρίτου μηνὸς, at prępositio ἄχρι significat terminum ad quem, non à quo (vt dici solet) cuius termini, à quo, Galenus mentionem non fecit, vt rei notę, & receptæ: namque cum primum mulier concepit, eo potest morbo aliquo corripi, nec minus Citta. cumque hic Galenus subiungat, se locutum de tempore, quo

Morborum ortui nullũ tempus pręfinitum

Cittam fieri primo etiã mense.

si secundum naturam fiat, salutaris existimandus. Itaque nec moritur mulier vel grauida, vel puerpera si secundum naturam hęc eueniant.

Grauida, & puerpera quãdo moriatur.

Moriuntur cum alienum quid & præter naturam, & illud graue, contingit: quamobrem tum grauiditas, tum partus dicitur fieri præter naturam.

Origo rerũ præter naturã in grauidis & puerperis, internus.

Quæ vero aliena contingunt grauidis, alia internam alia externam originem habent: interna est origo, si ob hiatum vteri menses grauidis singulis mensibus prodeant, si acetabula sint plena pituitæ, si acris pituita in ventrem à capite delabatur, & alui fluorem excitet, si lumborum & ventris dolores oriantur, si biliosa sit, & inde febres fiant, & regio morbo afficiatur, si repente mammæ gracilescant, & lac non appareat, si pituitosa sit, & caput idcirco doleat, febriat, & corpus colore plumbeo perfundatur, si lienosa sit, si vteri flatuosi, densi, magni, parui, & quacumque ratione ad abortum faciendum proni. Extrinsecus *vero nascuntur similes affectus, si mulier onus leuauerit, si percussa fuerit, si saltauerit, si abundantius, aut parcius alimenta, potusque acceperit, si timore, & consternatione correpta fuerit, si vociferata sit, & alias intemperanter vixerit, si quoque præter consuetudinem, acria, amaraue comederit, aut biberit: nam ex omnibus commemoratis fœtus corrumpuntur, & mulieres in periculo versantur. Quod & magistra experientia innotuit, & ab* Hippocrate *proditum est libro primo de morbis muliebribus.*

Origo earundem rerũ externa.

Non

Non solum autem ab his fœtus corrumpuntur, & ipsæ prægnantes intereunt, sed nonnumquam eadem hæc ad tempus partus perducuntur, ipsumq; partum difficilem reddunt, quem tamen peculiariter aliæ graues excipiunt affectiones, à quibus & mulieres pereunt: si videlicet purgatio non fiat debita, vel fiat immodica, si secundæ non egrediatur. Purgatio vero non fit, quia solent vteri à partu inflammari, & durescere: quapropter occludūtur, & idcirco alias putrefactis purgamentis vlcera in vtero nascūtur, alias venter intumescit, & lien, & crura, & dolores fiunt ad lūbos, & viscera, et ad omnem corporis partem, fiunt quoq; rigores, & febres, & deliria, & surditas, & cæcitas, & sanguinis vomitus. Purgatio muliebris cur non fiat

Fiunt vero immodicæ purgationes ore vteri ob violentum fœtus egressum amplificato, & venis quibusdam ruptis, & eā propter etiam febres, rigores, horrores, cibi fastidia, macies, imbecillitas, pallor, tumor. Si secunda intus relicta sit, febres, & dolores fiunt magni, & alias purgamenta fiunt parcius, alias abundantius, quam par est, venter augetur, & durescit, febres & rigores fiunt. Purgationes immodicæ.

Quæ vero de partu dicta sunt, de abortu quoque dicta putabis, qui nihil aliud esse à multis creditur, quam partus intempestiuus: & ex abortu nō secus atq; ex partu grauia patiūtur, & in simili discrimine versantur: si quidem tum grauidæ, tum puerperæ, & abortum facientes ex dictis incommodis non paucę moriuntur. Abortus eadem & partus ratio.

Aliæ tamen citius, aliæ serius pro corporis, & affe-

ctio-

ctionis ratione, vt inquit Hippocrates lib. 1. de morb. muliebr. n. 53. & pregnantem biliosam, & ægram, speciatim dixit lib. eiusdem num. 42. vno & triginta diebus plerumque interire. & n. 44. puerperam pituitosam dixit mori diebus quinque, & quadraginta, deq; alia, cui purgatio non facile procedit lib. eiusd. n. 52. & 53. dicebat, non excedere vnam & vigesimam diem.

Periculũ interitus ex partu quam diu manet.

Periculum scilicet interitus ex partu tamdiu manet, quamdiu purgatio à partu naturaliter procedit, & diutius, si quid præter naturam contingat. Naturaliter autem Hippocrate auctore libro de natura pueri n. 10. & lib. 1. de morb. muliebr. n. 89. Si fœtus fœmina sit purgatio diebus fit duobus, & quadraginta, licet fieri possit citra periculum diebus viginti quinque, si vero masculus sit diebus triginta, licet viginti quoque citra periculum fieri possit: quamquam longius etiam huic purgationi spacium Moses tribuisse legatur, nam edito mare dies tres & triginta, edita femina duplum, scilicet sex & sexaginta constituit Leuitici c. 12. quod vero Hippocrates docuit illud est, quod est proditum ab Auicenna 21. 3. tr. 2. c. 33. quodque veluti compendium est eorum, quæ de partu ab Hippocrate tradita sunt, de quibus ante dictum est. Purgationis à partu tempus.

Auicénæ locus perpenditur.

Partus, inquit, Auicenna non extenditur in masculis vltra triginta, & in feminis vltra quadraginta dies, & plus parum. & accidunt fœtis ægritudines plurimę, sicut fluxus, & retentio sanguinis, quare perducit fluxus sanguinis ad casum virtutis, & perducit retentio menstruorum ad

febres

febres prauas, & apostemata, & multoties accidit „
exitura in partu difficili: & quandoque accidit eis in- „
flatio ventris, & fortasse moriuntur, & sanguis qui- „
dem partus vehementioris est nigredinis, quam san- „
guis menstruorum, & quoniam est retentionis longioris „
spacij. Hæc *Auicenna, cuius sententiam nec Aponen. diff.* Aponen. & Iacobus de partibus notantur.
dicta 106. *nec* Iacobus *de partibus recte accepit: pu-*
tant enim, sermonem hunc esse de tempore partum præ-
gresso, in quo paritura percipit aliquas affectiones, quæ
sint futuri partus indices: sed ea vana est interpretatio,
quam nec rationibus, nec auctoritatibus probarunt. Ve
rum loquitur Auicenna de tempore, quod sequitur par-
tum, & posterior Interpres *pro eo, quod vetus interpræ-*
tatio habet, Partus *non extenditur, habet, enixatio,*
siue enixæ tempus non extenditur &c. & est tem-
pus puerperæ purgationi destinatum, de quo modo ex
Hippocrate loquebamur. & cum dixit vltra quadra-
ginta dies, subiunxit ea, & plus parum, ob duos dies,
quos Hippocrates *vltra quadraginta memorauit, in*
quo interpretes Auicennæ cæcutiuisse, iam constat. Il-
lud recte Aponensis loco antedicto scripsit, Tempus au-
tem purgationis femellæ quadraginta ponitur diebus, „
de generatione embrionis &c. scilicet hic est locus Hip- „
pocrat. in libro de natura pueri, de quo ante dictum est.

Quod *vero adiecit Aponen. ex Leuitico, Mosen ve-* Locus Mosis.
tuisse, puerperas tamquam immundas ingredi in San-
ctuarium, nisi post diem octogesimum in partu feminæ,
& post quadragesimum in masculo, hoc videtur qua-
dam

dam egere correctione, nam Leuitici c. 12. fit mentio in partu masculino dierum triginta trium, & feminino dierum sexaginta sex, & licet fiat mentio dierum septem purgationis in maribus, & quatuordecim in feminis ex quibus cum triginta fiunt quadraginta, & cum sexaginta sex fiunt octoginta, tamen non constat, Mosen voluisse, dictos septem in mare seorsim accipiendos à triginta tribus, & quatuordecim in femina similiter seorsim accipiendos à sexaginta sex, vt ex his fiant octoginta, ex illis autem fiant quadraginta, hoc inquam non constat: cum septem possint cum ipsis triginta tribus tãquã pars quedã totius eius numeri, & quatuordecim cum sexaginta sex similiter connumerari, Sed hoc obiter.

Purgatio sane à partu in maribus est dierum triginta, & in feminis duorum & quadraginta, quod in vtroq; tempus est longissimum. hocq; de partu naturali accipiendum est. alias vbi aliquid partui contingit præter naturam, vt potest purgatio ante debitum tempus cessare, ita potest vlterius produci, atque adeo incertum est tempus ex partu moriendi, nam potest mulier in partu tam maris, quam feminæ intra vigesimum diem à partu interire, vt dictum est lib. 1. epid. sect. 3. de Philini vxore, quæ in ipsa vicesima mortua est, & de vxore Dromeadis, quæ sexta die interijt, & lib. 3. sect. 2. de ea, quæ decumbebat in Mendacium foro, quæ periјt die decima quarta. potest quoq; puerpera ęgritudo extendi vltra dies dictos triginta in maribus, & quadraginta in feminis: etenim idem Hippocrates *lib.*

Incertum tẽpus morien di ex partu.

1. *Epidem.*

1. Fpidem. sect. 3. ægrum 5. Epicratis *vxorem, cum postridie à partu febre correpta esset, dicit, perfecte iudicatam, hoc est liberatam die octogesima, & lib. 3. sect. 3. aic in Thaso decumbentem apud frigidam, cum à partu purgatio facta non esset, & febris acuta corripuisset, mortuam die octogesima (vtraque femellam pepererat) itaque ægritudinem ex partu perductam docuit ad diem vsq; octogesimum. Sed non est hic status, & immutabilis in huiusmodi ægritudinibus temporis terminus, nam potest multo longior fieri progressio pro ægritudinis natura: neque enim à partu morbi fiunt dumtaxat acuti, sed fiunt multi quoque diuturni, qui ad multos menses producuntur; quamobrem intelligimus terminum dierum triginta, vel quadraginta, non esse, vltra quem ex partus caussa mulier non moriatur, sed vltra quem morbus non fiat, qui sit partui imputandus. nam caussa partus dumtaxat oriri morbum existimamus, cum intra tempus oritur, quo purgationes à partu prodire solent, vt dictum est, habita marium & feminarum ratione. intra id vero tempus quacumque die mulier ægrotarit, partus caußa, vel occasione incidisse in ægritudinem dicenda est, (etsi constaret caussam aliam quamcumque ad partum accessisse) Hippocrates enim aliquando scripsit, ipso die partus ortam eße ægritudinem vt lib. 3. Epid. sect. 2. ægro 12. vt etiam die abortus dixerat in ægro 10. aliquando vero postridie à partu, vt lib. 1.* Epidem. *ægro 5. & 11. aliquando tertio die, vt in eodem 3. Epidem. sect. 3. ægro 2. aliquando*

Tẽpus, quo morbus nascitur ex partu.

do die quartodecimo, vt lib. 1. Epidem. sect. 3. ægro 4.

Hippocrat. partũ, abortum, & grauiditatem, tãquã causſas morborum quasdam recenset.

Nec dubitandum eas mulieres partus caussa, vel occasione ægritudine correptas quoniam Hippocrates non alia de caussa partum memorauit, quam vt caussam indicaret ægritudinis, vt cum abortum memorat lib. eod. 3. sect. 2. ægro 10. & 11. & grauiditatem vt lib. 1. sect. 3. ægro 13. Sic enim solet, caussas ægritudinum afferre, vt patet ex alijs narrationibus, ac præsertim in mulieribus, quæ vel citra partum, & abortum, & citra grauiditatem ægrotarunt. sic enim ad finem lib. 1. Epid. in Melidia paucitatem mensium accusauit, & in 3. lib. sect. 3. in Thaso mulierem dixit ex mærore cum occasione ægrotasse, & ex simili caussa Dealcis vxorem, & in 7. lib. Cleomenis vxorem ex lassitudine, & Pausaniæ filiam ex fungi esu ægrotasse narrauit. Sed & in alijs multis caussas ægritudinum recensuit, vt lassitudinem, potationem, exercitationem intempestiuam, calefactionem, victum prauum, cursum, venerem, quibus manifestum fit, abortum quoque partum, & grauiditatem, tamquam caussas ægritudinum narratas esse. Nec dubitandum quia non dixerit ex grauiditate, vel abortu, aut partu morbos exortos, vt dixit, ex lassitudine, ex potatione, & similia, nam satis superque notum existimabat, hasce caussas esse morborum: immo cum in hisce narrationibus memorato partu, aut abortu, aut grauiditate caussam aliam numquam exposuerit, eo indicauit, his se caussis acquieuisse.

Itaque

Itaque concludendum est, non solum eas, quæ moriuntur in ipso partus articulo, partus caußa interire, sed illas etiam, quæ post partum moriuntur; etiam post diem tricesimum, & quadragesimum, dum morbus oriatur ante diem tricesimum, si masculus ortus est, vel ante diem quadragesimum, si nata femina est. Quæ dicatur partus caussa interire.

Neque mortis tempus est obseruandum, & æstimandum, sed ægritudinis principium, cum enim (vt ante dixi) morborum alij breues, alij diuturni sint, omne genus occasione partus nasci potest; cumq; in vtroque genere letales morbi sint, & idcirco partus occasione diuturnus, idemque letalis morbus nasci possit, ergo potest mulier occasione partus diu ægrotare, & perire post dies, non solum quadraginta & octoginta, verum etiam post plures menses. Sed vt intelligatur partus caußa perierit necne, initium est ægritudinis obseruandum, & his non est dissimilis ratio abortus. itaque Hippocrates lib. 1. de morb. mul. inquit, Transmutationes, „ & fines eosdem morbus habet, siue ex fætus corruptio- „ ne, siue ex partu vteri vlcerati fuerint. De grauiditate minus dubitari potest, nam tempus eius statutum est, nec potest mulier effugere, quin pariat, vel abortum faciat, nisi pereat ante partum, vel abortum. atque tunc non est obscurum perierit nec ne in grauiditate. Non tempus mortis, sed ægritudinis principium obseruandum. Abortus similis partui

Quæres fortaße, vtrum quæuis ægritudo superueniens mulieri vterum gestanti; quamobrem mulier ea moriatur; imputanda sit grauiditati. cui quæstioni ex Hippocratis *auctoritate respondendam est, qui Apho-* Aegritudo quæuis superueniens grauidis imputāda grauiditati.

" *risim. lib. 5. aph. 30. inquit, Mulierem vtero gerentem morbo corripi acuto, letale. At nonne morbus omnis acutus letalis est? hoc sane* Hipp. *docuit lib. 1. acut. t. 8. cur ergo notat in grauida letalem esse morbum acutum? sane superflua videtur admonitio, nisi indicare voluit, grauiditatem grauius periculum efficere, quamobrem, quæ alias potuisset euadere, eo nomine quod grauida est, perniciosore morbo correpta, in grauiore discrimine versetur, quamobrem mortem grauiditati imputandam* Hippocrates *voluit. vtque non refert, morbum eundem acutum, posse extra grauiditatem interficere; etenim vult nihilominus* Hippocrates *grauiditatem caussam esse; ita non refert, vtero gerentem incidere in morbum, non quia prægnans sit, sed ex alia caussa manifesta, vt ex saltatione, ex intemperantia, & alijs quibuscumque, nam ostensum est, nullam mulierem ex grauiditate, quæ secundum naturam est, perire, sed accedente casu aliquo prēter naturam, à caussa interna, vel externa, quapropter cum mulier grauida, morbo correpta ex quacumque caussa periclitatur, grauiditati periculum & mors (si sequatur) imputanda est. & grauiditatis exceptioni locus dandus.*

Vtrum oriri morbus ex grauiditate possit intra diem 23. & concepisse mulierē dictò tempore cognosci.

Sed fuit olim proposita quæstio, vtrum diem intra vigesimum à primo concubitu mulier incidere in morbum possit, qui sit grauiditati imputandus: quamobrem. si vel intra hos dies moriatur, locum habeat exceptio dicta, quia prægnans defuncta sit. Inde autem oritur dubitatio, quod nec tam paucis diebus intelligi possit, mu-

lierem concepiſſe, & vtero gerere, nec Galenus viſus ſit voluiſſe, morbos ex grauiditate intra dictos dies oriri, cum cittam vocatam, prægnantibus familiarem, docuerit, non niſi ſecundo, aut tertio menſe fieri lib. 1. de ſympt. cauſ. c. 7. Verum, intra tempus propoſitum, & fieri morbos, & grauiditatem dignoſci nihil eſt, quod prohibeat, & debeat diſſuadere. Morbis orituris tempus nullum pręfinitum eſt, & quocumque tempore morborum cauſę prę ſto ſint, morbi naſcuntur, ſi corpus ad ęgrotandum paratum ſit. Si ergo grauiditas (vt ante dictum eſt) morborum, pro corporis conſtitutione, cauſſa eſt, poterit mulier grauida quandocumque morbum concipere. Quod ſi Galenum putes docuiſſe, primo menſe grauiditatis Cittam non fieri: tamen non eſt aliarum par ægritudinum ratio. Sed nec Cittam Galenus negauit primo menſe fieri. quinimmo, poſſe fieri, ex eiuſdem verbis accipimus, nam loco dicto inquit, Sic afficiuntur plerę que vſque ad ſecundum, & tertium menſem, in quarto vero deſinunt. quæ verba clare ſignificant terminum, vltra quem Citta non fiat, ſed non vnde incipiat. relinquunt tamen, vt intelligamus poſſe oriri primo menſe, & ad quartum perduci, legitur enim ἄχρι τοῦ δευτέρου, καὶ τρίτου μηνὸς, at prępoſitio ἄχρι ſignificat terminum ad quem, non à quo (vt dici ſolet) cuius termini, à quo, Galenus mentionem non fecit, vt rei notę, & receptæ: namque cum primum mulier concepit, eo poteſt morbo aliquo corripi, nec minus Citta. cumque hic Galenus ſubiungat, ſe locutum de tempore, quo

Morborum ortui nullũ tempus prę finitum

Cittam fieri primo etiã menſe.

fœtus

fœtus conceptus dicitur græce κύημα, non autem ἔμβρυον, nostram interpretationem confirmat, nam Aristoteles lib. 7. de hist. animal. c. 3. docuit, ἔμβρυον dici fœtum dierum quadraginta, κύημα vero tum hunc, tum iuniorem. ergo non excluditur primus mensis, sed potest illo mulier tum alias, tum Citta ægrotare. Quod potest quoque sumi ex Galeni eiusdem ad 5. aph. 61. vbi ait, fastidia nasci in grauidis eadem, qua pica ratione: sed fastidia oriuntur primis diebus ergo, & citta potest, quia ab eisdem caussis oritur. Sed accedat Aristotelis testinium ex eiusd. lib. 7. de hist. an. c. 4. diserte tradentis, grauidis mulieribus accidere corporis totius grauitatem, oculorum caliginem, capitis dolores, his quidem die decimo, his autem tardius, vt magis, minusue à materia superuacanea tentantur. Sed, hoc, demum, Hippocratis fuiße consilium, licet inde accipere, quod morbos prægnantium plerumque describit absque temporis definitione, & quamuis multi sint, qui nonnisi fœtu adulto fieri possunt, tamen non desunt, qui fieri omni tempore possunt.

Cōceptum primis diebus cognosci posse.

Quod vero cognosci possit intra diem vicesimum tertium, mulierem concepisse, & vtero gerere, non est difficile ex veterum documentis cognoscere, Hipp. primum 5. aph. 62. inquit, „ *Si mulieri cessent purgationes* „ *neque febris, neque rigor superueniat, & fastidia inci-* „ *dant, indica ipsam in ventre habere. Cum autem hæc dixerit, potest sæpe contingere, vt mulier concipiat, cum menses, cum paucis ab ipso conceptu diebus accedere debuissent,*

buissent, non accesserint. itaque accedentibus ad mensium defectum fastidijs, intelligitur in vtero habere, licet intra diem à conceptu vicesimum. quibus addi quoque potest, experimentum aquæ mulsæ, de quo 5. aph. 41. & lib. de Sterilib. insuper Hipp. *monuit lib. de genitura, & de sterilibus, & Arist. lib. 7. de hist. an. c. 3. obseruandum, vtrum, cum vir semen emiserit, sicca vulua remaneat: in qua re obseruãda licet* Hippocrates *desideret mulierem partus peritam, tamen declarauit & partus expertem posse hoc idem cognoscere: ait enim, hoc ab alijs mulieribus percipi posse, vt fecit cantrix illa, de qua idem* Hipp. *lib. de natura pueri. demum grauitas corporis, oculorum caligo, capitis dolores dicti superius ex Arist. docent posse conceptum primis ipsis decem diebus cognosci, nedum ante vicesimum tertium, vt proponitur. Sed ex dictis apparet, posse intra idem tempus mulierem ægrotare, & interire: modo simus memores, grauiditatem nõ esse per se caussam ægritudinum & mortis, sed ob adiunctos morbos, qui tamen in grauidis periculosiores sunt, vt ante dicebatur. Sumendumque est, & inter conceptus diem, & morbi exortum, spatium, & tempus interponi, quo indicia conceptus appareant: quod intra decem primos dies fieri potest, vt dictum est: alias si concipiat simul & ægrotet, minime indicare hoc signo valemus, eam vtero gerere.*

Si quæratur similiter de abortu, & de partu, scilicet vtrum quæuis ægritudo superueniens puerperę intra dies triginta in fœtu masculo, & quadraginta duos in

femel-

Aegritudo quæuis puerperæ adueniens partui imputanda.

femella; ex qua ægritudine moriatur; sit partui imputanda, necne: respondebo, partum prorsus accusandū: hoc enim Hippocrates indicauit, cum in libris Epidemicis de mulieribus, quę à partu ægrotarunt, satis habuerit dicere, peperisse, nec magnam aliarum videatur caussarum rationem habuisse. vti quoq; cum de grauidis verba fecit: nam lib. 1. Epidem. sect. 3. ægro 4. Philini dixit vxorem peperisse filiam, & purgatione facta ex præscripto naturæ, cæterisq; recte habentibus, decimo & quarto à partu die correptam igne (idest febre vt Gal. interpretatur, ardentissima) cum rigore; sed eius rei nullam præter partum, attulit caussam, quam, si aderat, & æstimabatur, prætermittere non debuisset: dixit quidem purgationem cessasse, sed ita vt videri possit, febrem ortam prius, purgationis vero suppressionē secutam potius, vt symptoma, quam prægressam esse vt caussam. Licet enim Galenus interpretatus sit, huic mulieri ex retenta à partu purgatione morbum & mortem contigisse; tamen hoc Hippocratis verba non significant: quod ex duobus accipitur, primumque hoc est, dixit, febrem aduenisse, cum esset purgata secundum naturam κατὰ φύσιν καθαρθείσης γενομένης. Ergo non ex retenta purgatione febris orta. Nec dicendum purgationis nomine secundinæ vocatæ eiectionem acceptam: quia hæc interpretatio non est alijs Hippocratis locis consentanea, in quibus, agendo de mulieribus, reperitur hoc vsus vocabulo purgatio κάθαρσις, pro sanguinis euacuatione; sic 5. Aphorism. 61. si vtero gerenti purgationes

Examen historiæ li. 1. Epid. sect. 3. ægro 4.

eant,

eant, καθάρσιος ἐπισχεθείσης, ἐπὶ τὸ ἄνω, nisi moueant purgationes. ἢν μὴ πορίωνται καθάρσιες, quæ ad secundas referri non valent. Itaque hoc etiam loco purgationem intelligimus sanguinis à partu: quam necesse est perseuerasse vsque ad diem decimumquartum: quod aliquis acciperet ex ipsius vi dictionis καθαιρομένης γινομένης; quod præsentis est temporis participium, perinde atque dixisset, dum purgatio fieret, itaque vt seruatum est tempus præsens in illis, leuiter agentem, κουφῶς διάγουσαν; nam & hoc est præsentis temporis participium; sic in hoc γινομένης debuisset seruari, quo intelligitur, purgationem mansisse vsque ad diem decimumquartum, namque ait Hippocrates, eo die febrem exortam, dum purgatio fieret, & alias bene haberet; sed vim dictionis huius non tanti facio: nam Græcorum non me latet in vsu temporum licentia; & in eadem oratione τεκούσῃ, quod est præsentis temporis verterunt in præteritum, & recte, idest cum peperisset: Sed me res mouet ipsa: nam si purgatio secundum naturam processit, & alias leuiter habuit, hoc vsq; ad diem, quo cœpit ægrotare, perseuerasse oportuit: nam si ante illud tempus desijsset, dici non potuisset, factam secundum naturam esse: neque contemnendum, si quis hoc confirmet eo, quod dictum est, apposita pharmaco, idest pessario vocato, ταῦτα ἐκουφίσθη, secundum hæc leuata est, hoc est dolores vteri (quos ait die decimoquarto exortos) sublati, purgatione (quam indicat eodem tempore cohibitam) reuocata, cum reliqua remanserint, & mulier defuncta sit. argumento autem

est, febrem à retenta purgatione ortam non esse, quia reuocata purgatio nihil opis aduersus febrem attulerit. Cum ergo dicitur, huic mulieri, febrem à suppressa purgatione ortam esse, interpretatio est verbis Hippocratis minime congrua. Accedit & alterum: Nam Hip-
,, *pocrates inquit, decimo & quarto die ignis inuasit cum*
,, *rigore: huic cor primum dolebat, & hypocondrium dex-*
,, *trum, muliebrium dolores, purgatio desita est, quibus verbis non temere, & absque ordine res enarrauit, nec crediderim illud aduerbium, primum, sine caussa appositum: sed importune appositum esset, nisi cætera ordine narrare constituisset, eoque accipiendum, purgationem postremo loco narratam pro caussa non receptam ab Hippocrate, nam caussa vt præcedit, ita priore loco afferri debuisset, nisi quis narrata illa quatuor symptomata, eodem tempore putet exorta: & illud, primum (græce tamen significantius, ἀρχομένῃ cum inciperet, scilicet febrire) dolorem cordis comprehendere, & præcordij dextri, & muliebrium, & purgationis defectum; tamen cuncta hæc febre posteriora euenisse, dictio illa demonstrat: eoque efficitur, partum, licet naturalem, ægritudinis caussam fuisse, non qua naturalis fuit, sed qua nonnihil præter naturam latuisse neceße est, vt dictum*
,, *sit ab* Hippocrate *secundum naturam purgatione facta*
,, *& alias leuiter degentem, quia quod latebat, nondum apparuerat, à quo febris oriri potuit die decimoquarto, quam secuta sunt quatuor enarrata symptomata: quapropter, si suppreßio purgationis febrem induxit, hoc*

tamen

tamen debuit partui adſcribi, quia purgatio in fœmina exortu ſecundum naturam ad diem quadrageſimum per ducitur, licet poſſit etiam ſine periculo ad diem vigeſimum quintum deſinere. Cum autem huic mulieri die ceſſauerit decimoquarto, hoc ſine periculo fieri non potuit. Sed non hoc agitur, idque ſolum admonemur, quod Hippocrates, cum partum memorat, alio cauſę genere prætermiſſo, partum ipſum pro cauſſa accipi, voluerit: non tamen qua naturalis eſt, licet multis diebus naturalis videatur; quod eſt dignum animaduerſione: nam in alia eiuſdem libri narratione, dixit, Epicratis vxorem biduo ante partum riguiſſe vehementer ſine calore, tertio die peperiſſe femellam; & reliqua omnia eueniſſe pro ratione, κὴ τ' ἄλλα πάντα κτ λόγον ἦλθε, *ſi ergo alia omnia ſecundum rationem, ergo non ſolum ſecundarum eiectionem (quod aliqui dixerunt) ſed & purgationem à partu factum oportuit ſecundum rationem: tamen productus eſt morbus vſque ad diem octogeſimum. Ergo morbi cauſa grauiditas & partus, cum lateret aliquid; quamobrem & rigor ante partum acceſſit: etſi naturalem fuiſſe partum ſignificauit. quibus ſimilia leguntur eodem libro de Dromeadis vxore, quę non quidem riguit ante partum, ſed femellam peperit, & alia omnia facta ſunt ſecundum rationem, vt in priore. Verum hæc breui mortua eſt, nec aliam ob cauſſam, niſi quia partus non erat naturalis, vt videbatur, & latebat anguis in herba, quod euentus docuit.* Nec *Valleſius perſuadeat, facta omnia ſecundum rationem quia*

secundinæ eiectæ, etenim secundinarum eiectio non sunt omnia, sed & purgationem secundum rationem à partu factam; verba illa; & alia omnia, comprehendunt. nec item persuadeat morbum huic accidisse, ob purgationem suppressam intempestiue, nam si primo die partus omnia secundum rationem euenere, ergo & purgatio: cumque die altera febris orta sit, non ergo à suppreßa expurgatione, ergo à partu, qui non erat, ut videbatur, naturalis, cum intus laterent, & quiescerent morbi semina, quæ non eodem semper tempore germina emittunt. Dicemus quidem à suppressa post partum purgatione, in Thaso ægrotasse mulierem, de qua lib. 3. Epid. sect. 3. ægro 2. cum speciatim scriptum sit à partu illam febre correptam, cum purgatio facta non esset, καθάρσιος οὐ γινομένης; quod etiam dicendum de illa, quæ libro eodem inferius dicta est in Cyzico gemellos cum difficultate peperisse nec valde purgatam esse, οὐ πάνυ καθαρθεῖσαν, quod & libro 2. sect. 2. totidem verbis proditum est. In his ergo Hipp. satis habuit pro caussa ægritudinis partum memorasse ut lib. eiusdem 3. sect. 2. ægro 10. & 11. abortum recensuit (quo ambæ illæ mulieres defunctæ sunt) omni omissa aliarum caussarum mentione. alias tam de viris, quam de mulieribus agendo, caussas attulit nominatim varias, quarum antea mentio facta est. Itaque grauiditatem & partum satis idoneas caussas (etsi morbus alias caussas habuisset) & periculi & mortis existimabat, vt ante notatum est. Sed reprehendet hanc (video) sententiam,

tiam, qui hęc legerit apud Aponensem Conc. diff. 106.
Si febrem post partum contingat fieri naturalem ex " malitia regiminis, & vniuersaliter à quacunque caus" sa manifesta, nullo modo computandum à partu, sed à " febre solum, cum in nullo dependeat ab eodem, si pauci " etiam inter partum & febrem intercedant dies, hæc ibi. " quibus verbis significatur aperte, si morbus mulierem post partum naturalem corripiat ob caussam manifestam, illam partui non debere imputari. Verum quod Aponen. ait, dies ęgritudinis post partum naturalem exortæ à die primo ęgritudinis, non autem partus supputari debere, hoc sane dictum est ex Hippocratis sententia, qui morbi cuiusque dies (etiam post partum præter naturam) à primo die morbi, non à die partus, nisi ex accidenti, vt suo loco explicatum est, numerabat. quod vero ait, si morbus oritur post partum naturalem ex caussa manifesta, nullo modo à partu pendere, hoc neque est de sententia Hippocratis dictum, neque alias demonstratum: contra vero superius demonstratum est morbos eosdem grauiditati, aut partui accedentes longe ęsse, quam cum alias fiunt, periculosiores: itaque contra Hippocratis sententiam, falsoque dictum est, eos in nullo à partu pendere. Ergo quacumque prægnante, vel abortiente, aut post abortum, aut pariente, vel post partum defuncta, dum intra dictos dies triginta in maribus, vel duos & quadraginta in fœminis, vel si in ipso die trigesimo, aut quadragesimo secundo morbus oriatur (quibus exactis diebus iam non dicitur partus Conclusio.

caussa

caussa morbus oriri) exceptio locum habebit.

Sed quæri potest, si mulier ex quacumque caußa vtero laboraret (quisquis ille morbus sit) atque interim conciperet, & grauida, vel abortu facto, vel à partu moreretur, cui mors huius tribui deberet? num labori primo, ita vt exceptio locum non habeat? nequaquam: si namque cum illo labore ita vixit, vt concipere potuerit, dubiò procul absque conceptu viuere diutius potuisset, ergo mors ea tribuetur grauiditati, aut abortui, aut partui, & exceptio locum habebit.

Quæri quoque potest, si mulier vtero ex quacumque caussa laboret, interimque concipiat, & post abortum, aut partum intra tempus dierum triginta, aut duorum & quadraginta ægrotaret, & sanaretur vel intra, vel vltra eosdem dies, atque manente eodem vteri labore aliquot diebus, quotcumque vltra præfatum numerum eodem iterum morbi genere capiatur & pereat, erit ne mors partui, vel abortui tribuenda, quoniam recidiua sit, quæ naturam refert prioris morbi & in eiusdem morbi caussas refertur? nequaquam: quoniam vbi sanata semel est post partum, vel abortum, iam est illi statui, in quo fuit ante conceptum, restituta: quo tempore si ex vteri labore perijsset, nulla exceptionis ratio habenda fuisset, cum neque grauida esset, neque abortum fecisset, neque peperisset. Similiter igitur eadem prætereunda exceptio est, cum post recuperatam valetudinem iterum ægrotat, sed extra tempus puerperarum purgationi assignatum. Neque dicenda est re-

cidiua

cidiua simpliciter, quæ in partum, vel abortum referenda sit, quia dictum extra tempus iam nulla vis est, & ratio habenda est nulla partus, vel abortus: cumque sumatur, illam sanitati pristinæ restitutam, necesse est, vitium illud vetus vteri à noua caussa externa vel interna, vt contingit sæpe sine conceptu, irritatum esse.

Sed quæsitum est illud quoque, si vterus, antea bene & secundum naturam constitutus, dum grauida mulier est, vitium contrahat, aut post abortum, vel partum; ægrotetque mulier intra purgationis tempus, si interim occidat; mors ea partui, aut grauiditati tribui debet, vt dictum est; sed sana hęc euadat quandocumque: Si vltra purgationis tempus denuo eodem morbo capiatur, & noua caussa nulla accesserit, erit ne secundus hic morbus grauiditati imputandus, aut partui, adeo vt exceptioni sit locus? omnino, si constet nouam caussam nullam aduenisse, quoniam recidiua est, cuius eadem est, & prioris morbi natura, atque cessauerit licet caussa remotior, grauiditas, vel abortus, vel partus, propinqua tamen eadem manet, vteri scilicet vitium à remotioribus illis caussis exortum, in quod sequens morbus referendus est. Verum esse hanc recidiuam, & nullam aduenisse caussam internam saltem (si fortasse de externa essemus certi) hoc est ad probandum, & demonstrandam difficillimum. Nec similis casus est ei, de quo dictum est ante, si morbo capiatur mulier grauida, vel à partu, aut abortu, accesserit licet alia euidens caussa, & intereat; mortem esse grauiditati,

tati,

tati, aut partui imputandam. non est res, ea, inquam, similis: nam in hac extat nota caussa ægritudinis grauiditas, aut partus, aut abortus, sed in re proposita nihil est quod doceat esse recidiuam, & vteri vitium semper perseuerasse, a quo vt prior, ita posterior morbus exortus dici possit: nam etsi potuit perseuerare, & interim non esse molestus (vt est in omnibus rebus vicissitudo quædam laboris, & quietis) non est tamen necessarium, & perseuerasse vitium illud, & ex eo morbum letalem ortum esse, hoc est ex ijs, quæ nequeunt probari, & demonstrari; propterea que in hoc casu locum exceptio non habebit.

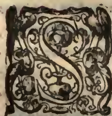
F I N I S.

APPENDIX DISPVTATIONIS DE MORTE CAVSSA PARTVS

AD IVLIVM BENIGNVM I. C. Clarißimum, in Romana ſchola profeſſorem primarium, ſacræ Conſiſtorialis aulæ, & pauperum aduocatum.

Marſilius Cagnatus.

ERMO ille, quem habuiſti mecum proximis diebus, Iuli ornatiſſime, poſtquam typis data erant, quæ de morte cauſſa partus ſcripſeram: cum diceres, videri quidem tibi, me apte ſatis ad rei naturam explicandam ſcripſiſſe, ſed laxam nimis viam exceptioni; cuius cauſſa ſcripſeram; feciſſe: me adduxit, vt hac ad te perbreui epiſtola ſummam fere quandam rei diſputatæ, & veluti appendicem antea ſcriptis adiungerem, & adhuc nonnihil adumbratam ſententiam meam, colore quodam inducto, magis exprimerem.

Exceptio igitur, iam recepta, non vt inanis apponi-

tur, sed ut efficax sit. quo autem pacto efficax sit, hoc definire necesse est. Cum itaq; partus per se caussa mortis minime sit; quia res est maxime naturalis; debet partui aliquid accedere, quod valeat per se mortem inducere. Sed considerandum est in primis, duas esse in exceptione particulas, videlicet, ex partu, & caussa partus, & præpositionem, ex, in prima particula, significare, quod Iuris Consulti dicunt, caussam immediatam; quia contingit mulieres nonnullas, ex partu difficili & laborioso confestim interire, vel quia fætus grandior; quo nomine primiparæ præsertim laborant; vel quia egreditur in pedes, vel in nates, pedibus ad caput conuersis, & similia, vel quia fætum in vtero extinctum necesse est vi magna extrahere, quem laborem non ferentes aliquæ subito intereunt, cuius interitus non alia est caussa, quam partus difficilis; ideoque mulier ex partu defuncta dicitur. Altera vera particula, caussa partus, non idem significat, quod prima, nec frustra creditur apposita. Diximus autem, partum per se numquam esse caussam interitus, sed ex accidenti (vt dici solet) & oportere partui adiungi aliud, quod per se letale sit, & vera sit caussa mortis. Verum dicitur, caussa partus, quia ad caussam illam interitus veram adiuncti partus labores, rem periculosiorem efficiunt, neq; aliud in hac secunda particula nomen, caussa, significare potest, quam occasionem; est autem occasio tempus aptum ad aliquid faciendum, vel patiendum; & caussam pro occasione accipi, notius est, quam hoc loco debeat expli-

cari.

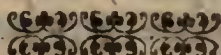
cari. Quod vero per se potest puerperam interficere, hunc necesse est morbum esse, quem non producit ipse per se partus, sed si quæ caussa morbi ad partum accesserit. quæ tum interna, tum externa potest esse; & morbus potest oriri in ipso partus articulo, vel paullo post eodem die, vel postridie, vel multis post diebus vsque ad trigesimum in maribus, vel quadragesimum secundum in feminis; hi namque termini sunt, intra quos puerpera. eo nomine, quo peperit, obnoxia morbis est. Hisque intelligimus (si attentius inspiciamus) nec ipsum partum difficilem ante dictum per se interficere, sed ob id, quod ei accedit præter naturam, quamobrem cum labore maximo vterus aperitur, & tamquam vulnere magno, & letali afficitur. itaque cum dicitur, ex partu, ad significandum (vt dictum est) caussam immediatam, illud potius dicitur, quod videtur, & existimatur, quam quod vere est. Interim igitur, dum rei naturam sequimur, mortem dicimus induci à morbis ad partum accedentibus (à quacumque caussa etiam externa nascantur) si non vltra dictos terminos oriantur; licet vltra producerentur: etenim morborum exortus obseruandi, non exitus; eaque videtur mens fuisse contrahentium, exceptionem tamdiu locum habituram, quamdiu manet periculum, quod imminet ob partum: manet autem toto dicto tempore, habita sexus ratione. Si vero spatium hoc fœuoris ratione laxum nimis videtur, lege est definiendum, intra quot dies à partu, morbus eiusmodi censendus sit, qui exceptioni locum præbeat. & definien-

niendum quoque, vtrum exceptio recipienda sit, vel reijcienda, cum morbi à caussis externis intra dictum tempus nascuntur. quorum quia neutrum lege definitum est, ideo rei naturam consideramus, & sequimur.

MARSILII CAGNATI DE LIGNO SANCTO

PRIMA DISPVTATIO.

ON est, quod aliquis miretur amplius, incredibilem opinionum varietatem in plantarum generibus diuersarum recognoscendis; etenim non illę sunt dumtaxat huius diuersitatis caussę, rerum genere differentium similitudo, nominum confusa varietas, linguarum diuersitas, auctorum in ijs describendis negligentia; & aliquorum (dicere liceat) imperitia: Sed prętera ambitio, animi contumacia, lucri cupiditas, & insitum quorundam studium contradicendi, & nouas, licet absurdas, opiniones suscitandi. Quod experti nuper sumus, dum ageretur de ligni cuiusdam, quod sanctum vocatur, recognitione: cum res iamdiu citra controuersiam probata, & in vsum citra omnem suspicionem recepta, ad disquisitionem per sciolos nonnullos, rerum cupidos no-

uarum, reuocata esset. De qua re, postquam in publico congressu diuersorum opiniones explorata sunt, & audita, necessarium quoque visum est (quod facile quiuis confiteretur) ea litteris tradere, quæ veritatem patefecerent, atque illustrarent.

Dubitatum est igitur de huius ligni tum genere, tum salubri facultate: propterea quod lignum sanctum verum non videatur: Sed (vt quibusdam persuasum est) nouum sit ligni genus, nunc primum Romam *delatum, & illud syluestre, ac fabrorum potius opificijs, quam medicinę idoneum. quod minus pingue sit, vt pote ex quo oleum extrahatur minore copia, quam ex ligno ipso sancto. quod ei cortex non adhæreat vehementer, sed facile decidat. quod rimis nonnullis dehiscat. quod ex nauigatione vitium aliquod contraxerit. quod ex eo decoctum (vt vocant) conficitur acrius multo, quam ex alio quodam genere, quod solum vere lignum sanctum, & guaiacum à nonnullis creditur. quod demum obseruatum sit illis, qui huius decocto vsi sunt, nocuisse. Verum, vt intelligatur, quale sit hoc ligni genus, de ligni sancti nominibus, & differentijs ne-*

Nominum confusio. *cesse est nonnulla ex auctoribus repetere. Atque illud in primis ex* Fallopio, *qui libro de morbo gallico cap.*
„ *39. inquit, habemus igitur guaiacum, & lignum san-*
„ *ctum, quamuis in consultationibus sumamus has arbores indifferenter: quibus verbis significauit, illud, quod vere guaiacum est, ex descriptione Consalui Ferdinandi, vocari consueuisse lignum sanctum. Quæ fuit*

no-

nominum confusio Brasauodi quoque tempestate, qui libro de morbo gallico, differens de guaiaco, inquit, vocatur & lignum sanctum, & palum sanctum, & li- ,, *gnum crucis. haec ille. Cumque iam diu proditum sit, lignum, quod ex insula Sancti Dominici ferebatur, dictum esse guaiacum; & quod ex insula Sancti Ioannis dictum esse lignum sanctum, tamen Alphonsus Ferrus scribens de morbo gallico, & ligno sancto, duo haec, & tertium, quod ex insula sanctae crucis vehebatur, vocauit promiscue lignum sanctum. itaque de nomine certandum non est; statuendumq; ligni sancti nomine guaiacum etiam significari.*

Sunt igitur duo iam ligni genera, hoc nomine alterum, cuius fuit Romae postremis hisce temporibus vsus admodum vulgaris, & frequens, meditulliumq; habet nigrum quidem, aut nigrescens ex rufo, sed orbe non magno, nam lato valde circundatur albente circulo (vocamus autem nigrum, licet aliquando color videatur medius nigrum inter & rubrum, & leonatum appellant) alterum vero, cuius non fuit his eisdem temporibus frequens adeo, & vulgaris vsus: cuius nigrescens meditullium tantum est, vt albens circulus vix aequet digiti crassitudinem. estque in hoc genere varietas aliqua, nam alterum habet medullam altero nigriorem. Sed est genus tertium ab his diuersum, quod nigri quidem habet plurimum, sed partem albam distinctam habet nigris intercurrentibus latis maculis, fere quadrangularibus, quibus externus ille circulus Ligni sancti differentia.

ex albo, & nigro distinctus; coronæ cuiusdam speciem exhibet, cuius decoctum amarum quidem; sed absque acritudine percipitur. videtur denique genus quartum esse, quod rufum est fere vniuersum; cortice excepto; quodque in eius medio nigri aliquid apparet: cuius decoctum est sine acrimonia modice amarum, de quo Brasauola locutus est, vt paullo post visuri sumus.

Sed neque de hoc, neque de tertio genere controuersia erat; deque neutro locuti sunt, qui secus opinantur. Sed quæsitum est de secundo genere, ac primo: Vtrum sit vnum ligni genus, an duo, quorum alterum sit lignum sanctum, alterum minime: hoc igitur explicandum est, quo etiam vtrum sit præstantius, & efficacius intelligatur.

Lignũ propositũ vtrũ sit lignum sanctum.

Constat igitur primum, neutrum horum esse genus illud tertium, quod Fallopius negabat reperiri eius tempestate, quoniam illud erat sine vlla nigredine, & substantia constabat tota, vt ille inquit, flaua. cuius tamen generis aliquid Romæ videmus à pharmacopolis exponi, cuius aliud penè nihil habet nigri; aliud minimum. quod non est positum in controuersia. Nec est hoc, *de quo disseritur, quartum illud à Brasauola descriptum, cuius meditullium fere totum erat rubrum, de quo nihil aliud docère potuit, nisi id, quod pharmacopola quidam Venetijs dicebat, lignum esse* Indicum, & *saluberrimum, cum alioqui Brasauolus eo numquam se vsum professus sit. nisi decepti sint, quod pro diuerso ge-*

nere acceperint, illud, cuius meditullium interdum, (vt dictum est) ex nigro vergit ad rubrum, cum vnum sit, atque adeo quartum hoc esset alterum ex dictis: quod est valde probabile, cum facile sit in re noua, & paucis bene cognita, labi, & decipi.

Sed neq; sunt duo illa ligna ex vna & eadem arbore, vt alias quidam existimarunt, qui sibi persuaserunt, nigriora ligna ex trunco cæsa, minus nigra ex ramis: Non ita res habet, nam, si non conniuentibus oculis rem exploremus, facies eadem in maioribus lignis, atque in minoribus apparet, cuius scilicet arboris truncus habet exiguam nigredinem, eiusdem & rami habent exiguam, & cuius truncus amplam habet nigredinem, eiusdem, & rami amplam habere reperiuntur. ergo non est arbor vna, sed duas esse necessarium est.

Si quæratur, ex his vtrum sit Guaiacum nuncupandum, dicam, vel vtrumque, vel id, quod orbem internum nigrum habet amplissimum, & albente angusto circulo vestitur: namque huic illa congruunt adamussim, quæ de Guaiaco auctores, huius rei studiosi, iamdiu antea prodiderunt. vtrumque Guaiacum dici posse, Manardi Ferrariensis auctoritate comprobari potest, qui, in epistola ad Cracouiensem *Episcopum, vtrumque descripsit: cumque tertium dicat vocari proprie lignum Sanctum, & primum vocet guaiacum; de secundi nomine nihil dicat; si tertium proprie lignum sanctum dicitur, reliquum est, vt secundum quoque Guaiacum dicatur. Quod si cui hæc argumentatio mi-* Nomen Guiacum cui conueniat.

nus arrideat, saltem Manardus docuit, primum genus, cuius pars interior nigra magna est, exterior autem alba modica, Guaiacum esse, atque adeo lignum hoc, cuius est vsus Romæ minus hodie frequens, ipsissimum Guaiacum esse, intelligitur. quodque descriptum est à Monarde *Hispalensi medico (cui multum hac præsertim in re tribuendum est) hoc ipsum est, aut nullum; cum dicat, Guaiacum habere matricem magnam, & nigricantem: cum alterum, cuius est vsus hodie frequentior, matricem, vocatam, nigricantem habeat exiguam: quod tamen non negauerim esse ex* Guaiaci *genere, sed equidem dixerim, esse aliud ab eo, quod est à Monarde descriptum, ad cuius manus, par est, tantum illud peruenisse, quod ipse descripsit, qui cum faciat illius quoque mentionem, quod ex insula Sancti* Ioan*nis de portudiuite affertur; quod ait esse priori quidem simile, sed inferius magnitudine, & propemodum sine matrice; hoc non primum est, vt ille ait, nec secundum potest esse: nam secundum quoque matricem habet nigrescentem, & eam satis magnam, etsi minorem ea, quæ in priore ligno est amplissima: & præterea non est arbor priore inferior celsitudine: vidimus enim Romæ, atque nunc exstant, crassissima ex eo trunco ligna, quæ excelsam non minus priore arborem hanc esse demonstrant.* I*taque necesse est, statuere, secundum hoc genus fuisse Monardo incognitum.* Consaluus Ferdinan*dus, qui naturalem Indiarum historiam primus scripsit, & primus orbi nostro lignorum huiusmodi figuram ver*

bis

bis exhibuit; cum dicat, Guaiacum non solum nasci in insula Sancti Dominici, Sed celebre quoque illud esse, magnique æstimatum, quod ex insula beata vehebatur; & Indos alios, atque alios, Guaiacum aliud, atque aliud, vt illis videtur, seligere, dicatque Guaiacum habere materiam propemodum nigram; nec de amplitudine eius, vel angustia, quicquam scribat; locum relinquit nobis in relligendi, Guaiaci nonnullam esse varietatem, præsertim ex soli varietate, quamobrem aliud matricem illam nigram habeat alio vel ampliorem, vel angustiorem. itaque relicto tertio ligno; quod in insula Sancti Ioannis nascitur, cui peculiariter fuit nomen lignum sanctum; duo dicimus esse Guaiaci genera in Vrbe, illaque in primis mutuo diffidentia matricis nigrescentis amplitudine. Quorum illud, quod matricem habet amplissimam, non est nuper in Vrbem delatum, sed multos iam ante annos. quod aromatarij testantur multi, præsertim seniores, & mercatores; & affirmatum est (quod maioris ponderis testimonium est) ab homine Romano, medicoque clarissimo; qui cum summa laude, & admiratione annos fere quinquaginta exercuit in ipsa Vrbe medicinam; Alexandro Petronio, scribente de morbo gallico iam ante annos triginta sex: is enim libri quarti capite primo, caute admodum hæc lignorum genera describens, quæ in Vrbem ad illud vsque tempus delata, testatur, primum ait genus vocari Guaiacum, cuius interior pars nigricat, exterior sub pallida, & veluti lineis quibusdam ad fuscum

Lignum de quo agitur non est nouũ in Vrbe.

incli-

inclinantibus, ac æque distántibus per longum interse-ćta. alterum vero peculiari nomine carere, cuius pars exterior magis ad album vergit, neque est tam manifestis lineis distincta, interior vero nigrum quidem colorem ostendit, sed minori orbe, quam prius. Ergo li*gnum hoc aliorum nigerrimum Roma non iam primum, sed diu ante vidit, & experta est. Sed non Roma solum verum & reliqua* Italia *: namque Manardus Ferrariensis loco ante dicto duo hæc eadem ligni genera describit, quemadmodam & tertium, quod totum est album, vt à Petronio quoque dictum est, cuius generis hodie quoque trunci quidam visuntur: idque peculiariter lignum sanctum dicebatur, de quo non agitur. Sed & Brasauolus item Ferrariensis, eadem duo genera cognouit, & testatus est, primum genus proprie Guaiacum vocatum esse, cuius est ampla, nigraq; medulla.*

Error quorundam. *Qui ergo ligni genus hoc opinantur nouum esse, toto aberrant cælo, decepti eo, quod mercatores secundum genus (quod nec nomen habere proprium* Petronius *ait) Romam crebrius detulerunt, eiq; adsueti pharmacopolæ quidam, mixtionem magis, quam recognitionem medicamentorum edocti, cum primum degustarunt genus hoc, diuersitatem admirati, & veritatis ignari, lignum sanctum esse negarunt, quasi sanctũ sit alterum, cuius frequentiorem vsum cognouerant: cum tamen neutri nomen hoc à primis auctoribus inditum sit, sed vni tertio generi, de quo non differitur. inualuit tamen consuetudo, vt omnia promiscue genera li-*

gnum

gnum ſanctum vocentur, vt ante dixi.

Quod vero quidam ſylueſtre genus hoc eſſe dicant, hoc ſane (niſi ioco dictum ſit) plane ridiculum eſt. Si quidem traditum à nemine ſit, harum arborum genus vllum ſatu, cultuque, non ſponte naſci, nec in ſyluis prouenire: Hac late colles, campique patentes, Hac omnis veſtitur ager, inquit noſter Fracaſtorius, quamquam poetarum licentia poſterius cecinit, Hanc *gens illa colit, ſtudioque educere multo Nititur: ſed qui rerum* Indicarum *hiſtoriam prodiderunt, de huius ligni cultura ne verbum quidem. atque Conſaluus* Ferdi*nandus teſtatus eſt, tanta copia in inſula Sancti Dominici prouenire, vt eo intelligatur, ſponte naſci, & abſque cultu: & idcirco ſylueſtre eſſe arboris genus: quamobrem vanum ſit exiſtimare lignum aliud ſylueſtre ſanctum, & aliud ſatiuum eſſe. poſſet dici ſatiuum, quod translatum in aliud cælum ab* Indis *remotũ, ſatuque ortum eſt, cuius ſunt plantæ Romæ nonnullæ, quarum tamen ligna, neque acrimonia, neque amaritudine poſſunt cum eo, quod ex* Indis *affertur, comparari. Sed apud* Indos *genus aliquod eſſe ſatiuum, hoc neque* Conſaluus *dixit, neque alius quiſquam eiuſmodi auctor hiſtoriæ. Omne igitur lignum ſanctum ſylueſtre. quod ſi tandem ſit aliqua ſylueſtris, & ſatiui differentia, illud potius ſylueſtre dicendum eſt, cuius nigrum eſt anguſtius meditullium, quoniam ligni eius ſuperficies ſæpe inæqualis, & tuberoſa reperitur (vt ſolent illæ eſſe arbores, quibus cultura nulla adhibetur)*

Lignum ſanctum omne ſylueſtre.

quam alterius, cuius est amplissimum meditullium, læuisque superficies, & minus inæqualis.

Sunt ergo vere duo Guaiaci genera (vel duæ species, si malis ita dicere) alterum quod medulla nigra constat amplissima, alterum, quod eadem constat angustiore.

Oleum ex Guaiaco.

Nec moueat aliquem, quod Fallopius dicat, oleum è ligno sancto copiosius exprimi, quam ex Guaiaco: nam loquebatur de tertio genere, cui peculiare nomen fuit lignum sanctum, ex Insula Sancti Ioannis, non autem de secundo, cuius vsus fuit his annis Romæ frequentior, vt ante dixi: quamobrem si recuset aliquis appellare primum genus lignum sanctum, cogitur is & secundum pariter genus recusare: alioqui compertum est, oleum ex Guaiaco primi generis copia non minore, quam ex altero, educi, & sunt hæc Antonij Galli verba, Guaiacum vnguinosum, vt à quo accenso resina profluat. palus vero crematus nullam, aut perexiguam exudat pinguedinem. Sed quid si ex eodem penitus arboris genere lignum aliud plus, aliud minus olei effundat? eoque efficiatur, vt ex ligno sancto proprie dicto alias plus, alias minus olei, quam ex guaiaco extrahatur; quamobrem auctores, nondum satis re; quippe noua, nec de facie satis, neque tam multis experimentis explorata, & cognita; potuerint de re eadem contrarium vere affirmare, atque adeo opus sit ex alijs, non ex olei copia, vel inopia, de Guaiaci, & ligni sancti natura, & viribus cognoscere, & iudicare.

Cortex cur facile decidat.

Nec moueat etiam, quod illi cortex facile decidat,

nec

nec adeo ligno adhæreat, tamquam non illud sit, quod à Fernelio describitur, à quo laudatum illud est, cuius cortex proxime adhæret: namque Monardes Hispalen-*sis ait, cum Guaiacum siccatur, corticem facile decidere:* Neque *à Fernelio damnatur lignum, cuius cortex minus adhæret ligno, quasi non idem sit genus, sed ei præfert in eodem genere aliud, cuius cortex adhæret magis: quia signum hoc est ligni non verioris, sed recentioris, itaque & vtilioris. quæ fuit Fallopij quoque admonitio.*

Nec item moueat, quod Vlrichus ab Hutten *scripserit, optimum rimas non facere, quas in priore ligno interdum vidimus: quoniam aliud est, lignum tamquam falsum, & adulterinum damnare, quam in eodem genere eligere, quod est optimum. Accedit Vlrichum non negasse rimas, sed tantum, à se nondum visas, professum esse, inquit enim, vt quam minimum biet, neque enim adhuc vidimus, qui rimas traxisset, & qui vendunt fatiscere negant. hæc ille. sed tempus postea docuit, etiam fatiscere, itaque Fernelius, neque facile videas, quod rimas traxerit. hoc non est simpliciter, & omnino rimas negare. Sed est proditum à Palmario lib. 1. de lue venerea cap. 10. lignum guaiacum sæpe dehiscere, & rimis, ac fissuris diffindi. quod & nos interdum vidimus. itaque rimæ non faciunt generis, siue speciei differentiam.* Rimæ in Guaiaco.

Quod *vero sit lignum hoc fabrorum opificijs accommodatum, non est ridendum: quoniam Consaluus idem* Guaiacum opificiis ac cōmodatū.

testatus est, ex Guaiaco apud Indos rotarum fieri radios, & instrumenta ad saccharum conficiendum. Nec propterea minus ad vsum medicinæ recipi debet: namq; & Ebenus, opificiorum elegantiæ nata, locum habet inter remedia. quod de santalo, & de ligno aloe vocato verum est, nę dicam de margaritis, de hyacintho, zaphiro, carbunculo, & alijs gemmis mulierum maxime ornatui nascentibus, nec minus ad morbos curandos conquisitis.

Vitium ex nauigatione.

Vtrum autem vitium aliquod ex nauigatione contraxerit, de hoc sane dubitare, ad docendum, hoc ligni genus esse, aut non esse lignum sanctum, nihil conducit: cum in eodem prorsus genere, aliud vitio carere, & aliud quoque possit vitiosum esse. Fallopius certe docuit, non posse nos vti lignis huiusmodi recentibus ob longam nauigationem: quamobrem, & rancida fiunt. at hoc non est dictum de aliquo peculiari genere, sed generatim, & vniuerse: quia ob regionum distantiam veterascit prius, quam ad nos comportetur. potest etiam cortex ob tenuitatem vitium contrahere, si tangatur à maris aqua. Lignum vero crassum, & solidum non adeo facile. Illud probabile non est, maiorem inde acrimoniam oriri, quæ tamen horum lignorum laus est precipua.

Acrimonia in ligno sancto laudata.

Quod vero in decocto damnatur acrimonia, quamob rem & linguam, & fauces pungit, & vellicat: hoc illud est, quo id altero præstantius, & efficacius censeri debet ad luem veneream debellandam, sed illud animaduer-

maduertere pretium operę est, Antonium Gallum, negaſſe, acrimoniam in ligno ſancto, cum de ligno loqueretur, ex inſula S. Ioannis delato; ſed non de Guaiaco, de quo noſtra eſt diſputatio. ſed non eſt minor de hac re auctorum varietas, quam de oleo, & horum lignorum pinguedine, vt ante dixi. Ioannes Manardus epiſtola illa ſecunda ad Cracouienſem Epiſcopum dicebat, genus tertium, quod nigri nihil habet, ideo præſtantius eſſe, quia eſſet acrius, atque odoratius; cum à Gallo contraria de hoc eodem ligno tradita ſint. habemus tamen ex Manardo. Si, qui lignum hoc damnant, ijdem fatentur eſſe, quam alterum acrius; valentius quoque eſſe, ſi non dicere, ſaltem ſentire, eoſdem cogi. Cumque alterum, quia minus eſt acre, ideo multis placet; hi ſane illud probant, quod eſt infirmius, & aduerſus contumaces ægritudines minus potens, & gratię magis videntur ſtudere, quam ægrotorum incolumitati. quodque acrius eſt, illud poteſt aqua temperari, quód eſt minus acre, non poteſt aquę mixtura maiorem acrimoniam recipere. Sed & Antonius Gallus cap. 4. lib. de morbo gallico, cum potum vellet mitiorem conficere, curabat partem nigram demoueri. Sed non eſt vllus tam rudis medicus, qui ignoret, ex eodem ligni genere, pro varia hominum natura, & morborum, varium fieri poſſe, ac debere Decoctum nuncupatum: hocque præſtari etiam, portione aquæ dempta, vel addita conſueuiſſe. Dotes autem ligni huius eſſe acrimoniam, & amaritudinem, Fallopius diſerte docuit in cap. 41. Decoctũ ligni ſancti vt mitius fiat. Dotes ligni ſancti.

inquiens,

„ inquiens, Primum si deradatur statim percipiemus duo,
„ amarorem quendam, quo explebitur totum os, dein-
„ de acredinem insignem, quę stimulat palatum, tertio
„ si decoquamus in aqua, primum amarescit in ore, dein-
„ de mordicat. & cap. 44. Si decoctum sit turbulentum,
„ valde amarum, & acre, bonum est, &c. & huiusmo-
di decoctum est, quod ex hoc fit ligno, de quo disseritur. quod omnino profiteor esse præstantius, quoniam præter modo dicta, communis auctorum consensus est, illud lignum sanctum præferendum, & tamquam optimum eligendum, cuius pars maxima nigrescit interior. hoc ait etiam Massa scribens de morbo gallico tract. 1. c. 2. ait Vlricus ab Hutten cap. 6. Aloisius Robera cap. 4. Antonius Gallus in præfatione de ligno sancto. Ioannes Baptista Montanus epistola quinta. Benedictus Victorius cap. 4. Fernelius lib. de lue venerea cap. 10. & cum eo Palmarius loco dicto. & Fallopius. cap. 44. item Monardus, Rinius, Frizimelica, Tomitanus. & Matthæolus in opusculo de morbo gallico testatus est, Medicis videri valentius, id, quod in superficie santalorum citrinorum colorem, medio nigrescente, refert. Ac si quando idem Matthęolus nigrum minus æstimauit, hoc ideo fecit, quoniam sibi finxerat, ligni huius genus vnum esse, differre sola ætate: atque ideo nigrum vetustius, & efficax minus. Sed iam constat, Guaiacum esse nigrum natura, non ętate, superiusq; dicta est ratio.

Lignũ sanctum optimum ex cõsensu auctorum.

Sed non omittam, quod posset studiosus suspectam habere acrimoniæ vehementiam, quoniam Petronius

Dub. de acrimoniæ vehemẽtia.

lib. 4. cap. 1. & 3. modicam tribuit tum Guaiaco, tum ligno sancto acrimoniam: itaque scire licet, si horum comparemus lignorum amaritudinem fellis, & aloes amaritudini, hanc non esse magnam, sed mediocrem: si item eorumdem acrimoniam cum scillæ acrimonia contulerimus, horum esse modicam: si vero eadem ipsa ligna inter se conferantur, alterius tum amaritudinem tum acrimoniam posse magnam, alterius vero modicam videri, & iure appellari.

Nec illud præteribo: necessario accipiendum esse, hæc ligni genera differre inter se plurimum, aut solo, aut ætate, aut, fortasse, cædendi tempore, aut post incisionem longo, vel breui temporis curriculo: eoque euenisse, vt de eodem genere varia interdum fuerit auctorum sententia: nam quod pallet intus, & extra, Petronius *illud amarius, atque acrius cæteris prodidit, quod & ante Manardus scripserat. quod vero nigri plurimum, albi vero coloris minimum habet, illud omnium minime esse tum acre, tum amarum. At nos hac tempestate obseruauimus sæpius, quod plus habet nigredinis, illud esse longe acrius, sed minus amarum, quam alterum, cuius est minor internus orbis niger, quod pollet amaritudine sine vlla acrimonia: ne dicam, quod Romæ satum est, omni tum acrimonia, tum amaritudine carere. quamobrem si quis de altero genere dubitet ob acrimoniæ vehementiam, is & de altero dubitare debet, quia caret eadem, qua præditum esse auctores volunt, atque si vera Consaluus prodidit de ligni sancti præstantia,*

Cur varia de eodem ligno dicta.

tia, & viribus, quibus superare Guaiacum testatus est, non eo tamen efficitur, lignum, de quo dißeritur, Guaiacum non eße.

Experimenta.

Nec demum moueat quemquam, quod dictum sit, lignum hoc, de quo dubium exortum est, nonnullis obfuiße: quia nihil est tam salutare, quod interdum non obsit, si importune exhibeatur, atque adeo modus est castigandus, non autem remedium damnandum: alias (vt omittamus ea, quæ hactenus Romæ visa sunt, quæ infinita sunt) Brasauolus primo genere, quod Guaiacum proprie diximus, & nigrius esse, ait, se frequentissime vsum eße, raro autem altero, quod lignum sanctum peculiariter vocabatur, numquam autem tertio illo, quod rubrum esse scripserat. At vir ille bonus non esset vsus creberrime auxilio periculoso, & cuius vanos successus expertus esset. nec alia de caussa tot alij magni nominis auctores lignum hoc, quod & habet medullam plurimam, & acrius est, alteri prætulerunt, quam quod multis sibi compertum erat experimentis.

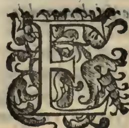
Nec trepidare debet aliquis, quod Consaluus de ligni sancti proprie dicti viribus secus scripserit; quia quod est Indis saluberrimũ, potest esse minus salubre in in hoc cælo ab Indis valde remoto: potestque lignum sanctum, cum cæsum est, diutina mora vires suas celerius, quam Guaiacum amittere. Sed nec ignoramus in obseruandis rebus, & euentis, quam multa occurrant, quæ doceant, vere proditum à viro maximo, experimentum fallax.

Ergo

Ergo non est vnum Guaiaci, siue ligni Sancti genus, sed plura, duo autem vulgatiora; quorum illud est præstantius, quod medullæ nigrescentis plurimum habet, & modice albente circulo circundatum est: atque non sine amarore, pollet magis acrimonia, nullo pacto damnandum, & reijciendum, immo maxime optandum, ac hortandi mercatores, vt huius, quam alterius, copiam non minorem importent, sinantque tum ipsi, tum pharmacopolæ, vt medici pro illorum peritia, & prudentia, pro ægrorum, inquam, & morbi natura rerum quarumcumque salubrium delectum habeant. Conclusio.

MARSILII CAGNATI DE LIGNO SANCTO ALTERA DISPVTATIO.

ETSI videri potest de ligno sancto priori disputatione satis dictum in eum finem, cuius gratia suscepta est à nobis hæc disputatio, tamen supersunt nonnulla, quæ rei, de qua agitur, studiosos latere minime debent.

Disputationis causa. *Scire igitur licet, ortam esse anno elapso 1601. inter duos Vrbis mercatores litem, propterea quod alter ligni sancti, eiusque vsitati, magnum satis pondus alteri vendiderat, qui admonitus; non esse illud lignum sanctum vsitatum, sed syluestre quoddam ligni genus, & illud quidem tamquam insalubre damnandum, & reijciendum; recusauit dicti ligni pretium, quod, scripto etiam cauens, fuerat pollicitus, venditori soluere: quamobrem orta lis est: cuius dirimendę caussa peritorum consilio petito, ad medicorum collegium res delata est, quod, re diligenter pensata respondit, lignum propositum*

positum ligni sancti speciem esse, & ad morbi gallici curationem, vt alia etiam ligni quædam genera, recipi posse. eoque nomine venditoris caussa superior euasit. Sed eo minime contentus emptor, appellauit, quamobrem commissa res est Cameræ Apostolicæ præsidi, qui medicis extra Collegium celebrioribus, & aromatarijs multis conuocatis, & singulorum sententijs exquisitis, intellexit venditoris caussam meliorem esse, vno vel altero excepto aromatario, qui emptori fauebat. emptor vero præsentiens caussam hic quoque suam inferiorem reddi, ante quam præses sententiam ferret, nouis oblatis summo Pontifici libellis obtinuit, vt denuo à peritis viris de re eadem ageretur. Itaque nomine Sanctissimi ego, qui Protomedici munere fungerer (cum acta sint priora Odoardo Lopio eundem magistratum gerente) Collegium conuocaui nostrum, & extra Collegium medicos, quot quot adesse vellent, inuitaui, & aromatarios, & alios, qui ligni sancti, pro eorum professione, notitiam aliquam habere poterant, quibus omnibus, & singulis datus est dicendi locus, & auditi quicumque aliquid dicere voluerunt: illis vero tandem dimissis, Collegium denuo pronuntiauit, & notario mandauit, vt quod actum erat, hunc in modum describeret.

Facta congregatione in gymnasio Romano, ad quam conuenerunt perillustris, & excellentissimus Dominus Iacobus Bonauentura physicus Secretus S. D. N. Collegium medicorum, atque medici multi extra Collegium, Consules aromatariorum, vna cum pluribus Decretum Collegij.

 alijs

alijs aromatarijs, atque vnus saltem drogherius, ac quidam ex stupharolis vocatis, qui sunt experimentatores ligni sancti, fuit proposita quæstio.

An lignum, quod dicitur Corradi*, sit reale lignum sanctum, ad medicinam adhibendum, nec ne: Auditis igitur sigillatim supradictis omnibus, eorumque rationibus examinatis: insuper visis, & recognitis truncis tam ligni sancti Corradi, quam alterius hactenus vsitatis, decoctisque cuiuscumque ligni varijs, ac oleis diligenter examinatis, cum medici omnes extra collegium, & aromatarij pro maiori parte, ac præsertim horum seniores, & peritiores: accedente omnium prædictorum simili consensu, excepto drogherio: amplexi essent partem affirmatiuam, Collegium prædictum (annuente eodem perillustri, & excellentissimo domino* Iacobo *S. D. N. medico secreto) decreuit, lignum Corradi, de quo disputatum est, esse idem lignum sanctum, quod vulgus ita solet vocare lignum sanctum: atque debere ad vsum medicinæ recipi; aduersus eos morbos, quibus lignum sanctum adhiberi solet, nisi quatenus aliquid eius aquæ marinæ contactu vitium contraxerit, quæ medicorum cura debet esse, vt, cum exhibendum est, id, quod vitio caret, eligatur.*

Hæc igitur hunc in modum acta sunt, non in angulis, non in tenebris, sed in hominum luce, publico, & perquam celebri loco.

Lignum de quo differitur quodnam sit.

Scire insuper licet, lignum dictum Corradi *(quod nomen est illius mercatoris, qui lignum vendiderat, de*

quo lis est orta) esse illud, quod (vt in priori disputatione dictum est) medullam habet nigram plurimam, circulo angusto albente circundatam, cuius nomen proprium, ex traditis ab Hispano, primo historiæ horum lignorum auctore, esset Guaiacam, si quidem ligni sancti appellatio tamquam propria indita est alteri, quod nasci prodiderunt in insula S. Ioannis portus diuitis, cuius angustior est niger orbis ligni medium occupans instar medullæ. Verum (vt ante quoque dictum est) vulgus vtrumque, & omne aliud simile, lignum sanctum promiscue appellat: qua & nos vtimur appellatione, quia (vt est vetus, & peruulgatum dictum) loquendum, vt plures.

Cum autem sit euidens quædam lignorum differentia, in priore disputatione exposita, non erit accusandus qui dicat plura esse huius ligni genera, quoniam probatissimi quoque auctores in vsu vocabuli huius, Genus, sæpe normam spreuerunt dialecticam, cum enim sit vnum genus, vel rectius vna species animalis homo, tamen dici solet hoc & illud hominum genus, certe M. Cicero scriptum reliquit, rem eandem sæpe alij genus, alij partem esse, sic enim homo animalis pars est, Vrbani, & Troiani genus: & alibi dixit de Antonio duo genera lenonum, & latronum delectarunt: est (inquam) vnum hominum genus, tamen dicuntur homines quoque genere differre, vt scilicet differunt vel sexu, vel ætate, vel natione, vel officijs, & huiusmodi. immo ipse Arist. lib. 6. de histor. animal. ait canum Ligni sancti plura genera.

esse

esse plura genera, πλείω γένη, tamen canis pars est, siue species animalis. Quercus est planta, & arboris pars, siue species, tamen Theophrastus lib. 2. de plantis dixit, huius genera alijs quatuor esse, alijs quinque. γένη μὲν οὖν οἱ μὲν τέτταρα ποιοῦσιν οἱ δὲ πέντε. quibus similia sunt admodum multa. Longe vero minus arguendus, qui plures esse huius ligni species affirmet, quando inter illa sit talis varietas, atque similitudo, qualem inter plantas alias multas haud dubie esse obseruatum est, & est in confesso apud omnes. quanta est inter vites dissimilitudo? tamen non negamus esse generis eiusdem species, nec dicimus vnam esse veram vitem, alias vero adulterinas, falsasque esse. quid de prunis dicam, de malis, piris, ficubus? quanta varietas, quanta dissimilitudo? idem tamen est nomen, & generis eiusdem parteis esse nemo diffitetur. Quis ergo Zaleucus, aut Charondas legem fixit, vnum esse tantum ligni sancti genus, aut speciem vnam, falsas esse præter hanc vnam reliquas? Consaluus in insula S. Dominici vocatum Guaiacum vidit, & descripsit, deinde in insula S. Ioannis similem huic arborem, non sine aliqua tamen differentia; quamobrem & aliud nomen inditum; nec ausus affirmare eamdem esse speciem, sed inquit, Dos arboles ay mas notables, non ait vnam arborem, sed duas, non numero differentes, quia sunt numero infinita, sed specie, quamquam testatur, multos opinatos ambas ex eadem esse specie, siue genere. sane si nulla inter illas dissimilitudo extitisset, dubitatum non fuisset,

esset

eßet ne eadem, an alia arboris species: operis ille differentiam scripsit, quod altera eßet in curandis morbis efficacior. cæteris ligni facies etiam diuersa, quia nigrius alterius meditullium, non ætate, sed genere, & natura, vt in priore disputatione dictum est. alij saporis quoque & odoris diuersitatem adnotarunt. sed quæ maior, quam inter rosas differentia? rosas tamen esse dicimus. frustra itaque certatur, sit ne vnum tantum, an plura ligni sancti, siue Guaiaci genera. & recte statutum est, plura esse. genus, inquam, vnum, plures species, & ex his vnam illam esse, de qua lis orta dicitur.

Sed non miror, nec mirari quisquam debet, litem hāc ortam eße, ante annos quinquaginta Augerius Ferrerius libro primo de pudēdagra, cum tria genera ligni Indici ex Manardo retulisset, hæc subiunxit de suo, Si tu officinas, & mercatores adieris, tam confusas inuenies apud eos hās differentias, vt quid sit lignum sanctum, quid Guaiacum, monstrantibus illis, discernere nequeas; primum enim genus plerique pro ligno sancto (Manardus scilicet Guaiacum hoc vocabat) & tertium pro Guaiaco (Manardus lignum sanctum vocari dixerat) ostendunt; in quem errorem etiam incidisse constat scriptores quamplurimos. sunt enim qui, quod ipsi lignum sanctum vocant, fuscum, & flauum eligendum censent: quos colores primo, & secundo generi attribuit Manardus. Sunt qui Guaiacum albicans describunt, & cæteris præferunt. Sed posthabita nomen datu-

Appellationum ligni sancti confusio.

,, claturarum ambiguitate ; de rebus ipsis sic statue-
,, mus, Tria illa genera pudendagræ conuenire, præ-
,, stare acrius, & odoratius : Minus acre, & minus odo-
,, ratum, minus calefacere, nec adeo siccare. Præstan-
,, tius illud calidis, siccisque temperaturis minus conue-
,, nire, cæteris magis prodesse. Hæc ille sane probabiliter,
& quod ait de confusis nomen claturis est omnino verũ.
Et sunt duo hic animaduertenda alterum non vni standum Consaluo, qui primus ligni huius historiam orbi nostro communicauit, quia nondum noui orbis prouinciæ erant perlustratæ omnes, quæ nec hodie sunt, itaque nec omnis medica materia, quę apud Indos exstat, primis auctoribus satis cognita. alterum, cum diuersæ sint, licet eiusdem generis, arbores; vt sunt apud nos prunorum, cerasorum, pirorum & similium diuersę; illas se mutuo superare colore, & sapore, & efficacia, vel ob ætatem, vel ob soli, cælique varietatem, quemadmodum proditum est inprimis à Theophrasto, ex cuius libro sexto de plantarum caussis, ex capitibus scilicet 17. 22. 26. 27. & 22. quæ huc spectant, studiosis perlegenda, & huic loco aptanda relinquo.

Quod vero ad vsum medicinæ lignum hoc recipiendum sit, quemadmodum Collegium decreuit, quis est tam non dicam medicinę ignarus, sed ineptus, qui neget? an nescias, nihil esse in hac rerum vniuersitate, quod in orbe medico locum non habeat? ipsa venena sunt etiam medicamenta, ex animalium quisquilijs, & recrementis medicæ opes auctæ sunt, est in omnium mani-

bus

bus Galeni liber de simplicium medicamentorum facultatibus decimus, & vndecimus. quis ergo reijciat lignum iamdiu receptum, & innumeris experimentis probatum, & in quo nulla vis est, quæ possit obesse, nisi si quid per imprudentiam medicus committat, quod in omni officio, & in cuiusuis medicamenti vsu cauendum est maxime. At dicendum semel est. Vbi toties factum est huius ligni periculum, quamobrem insalubrem vsum eius cognoscere valeamus? in angulo sane aliquo, in latebris. At contra, prioribus annis Antonij Mariæ Saluiati, & hoc ipso anno Petri Aldobrandini Cardinalium auspicijs, & munificentia, in valetudinario Sancti Iacobi incurabilium (vt vocatur) millia hominum hoc quoque vsi sunt ligno, magno fructu, non solum aduersus luem veneream, sed alias quoque ægritudines, aduersus quas vtiliter administrari consueuit. nec interim quisquam oris, fauciumue, aut ventriculi æstum, incendium, inflammationem, dolorem, aut excoriationem sensit. Non tamen omnibus profuit, ac fortasse nonnulli obfuit; Sed hoc est commune vitium non alijs solum Indici ligni generibus, sed omnis generis medicaminibus, quam rem in priore quoque disputatione tetigimus, in qua dicta sunt etiam nonnulla de acrimonia eiusdem ligni, quam vt nimiam ignari quidam, an ignaui, damnabat. immo licere aquam parare ex pipere, ligno omisso, quasi sanniones risu obstrepebant. Verum, vt acrimoniæ modus ponendus sit, superius, dictum est. Luem vero gallicam non sola ligni Indici acri-

monia oppugnat, sed (vt doctis viris visum est) pinguedo, & lentor cum amarore, quę in pipere non sunt: quod tamen & ipsum calefacit, siccat, per halitum digerit, atque adeo ad sudorem prouocandum efficax: cuiusmodi sunt multa: neque enim contenta vno liberalis, & munifica natura est, gaudetque varietate, vt prosit magis, & delectet, sed nec minus vt hominum ingenia sollicitet, atque exacuat.

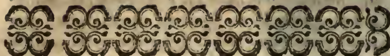
Sed redeo ad lignum, in quo non solum acrimoniam (de qua dictum est satis) damnant, sed exiguum quoque amarorem: quamobrem Nicolai Massę testimonium non fuit silentio inuoluendum ex tractatus tertij capite secundo, vbi hæc leguntur. Et *lignum quod plus*
,, *habet de substantia intrinseca nigra, est melius; hæc*
,, *ibi, paulo vero post, & ad gustum est cum aliquali amaritudine, sed non manifesta multùm.* His *ergo Massa plane lignum describit, de quo agitur, in quo acrimonia superat amaritudinem, & nigrum habet meditullium, vt iam satis dictum est. intelligimus autem ex hoc eodem Massæ loco, lignum hoc nouum non esse, nec nuper ab* Indis *delatum, nec esse ob exiguam amaritudinem reijciendum.* In *curatione vero luis venereæ sudor maxime desideratur, cuius prouocandi facultas maxime posita est in acribus medicamentis (quæ tamen deleteria non sint) hæc enim incidere, & per halitum digerere, optimus auctor* Galenus *docuit lib. 4. de medicam. simpl. cap. 19. Quicquid verò dicatur de coloris, saporis, & odoris differentia, de corticis crassitie, duritieq;*

tieque, de ligni densitate, & pinguedine, numquam aliquis efficiet, ligna ante dicta differre inter se, nisi vt ficus à fico, pirus à piro, nux à nuce differt, & similia.

Iure itaque pronuntiatum est, lignum propositum esse ligni sancti speciem, immo esse vere lignum sanctum, iuxta vulgarem horum lignorum appellationem, cum omnia promiscue eo nomine vulgo appellentur, relicto tamquam barbaro vocabulo Guaiacam. iureq; tandem probatum est, tamquam ad luem veneream curandam aptissimum. De qua re si cum docili ingenio agatur, iam plus satis dictum est, si cum cerebrosis, durisque capitonibuss, numquam satis.

FINIS.

ERRATA.

Pagina 10. versu 19. habens, lege, habent. 16.5. triginta, lege trigintatribus. 16.11. soptem, lege, septem. 21.18. secundnm, lege, secundum. 22.2. interpretætionem, lege, interpretationem. 22.9. oriuntnr, lege, oriuntur. ibidem. diebus ergo, lege, diebus, ergo. 27 17. factum, lege factam 30 7. namqhe, lege, namque. 30. 9. potuiffet, lege, potuisset. 30. 26. exceptic, lege, exceptio. 31. 24 euideus, lege, euidens. 34.5 patefecerent, lege, patefacerent. 35.1. Brasauodi, lege, Brasauoli. 36. 5. quodque in eius, lege, in cuius quoque. 37.5. lege, decipi. & solent pharmacopolæ amygdalarum affrictu ruborem quendam hic lignis inducere. 40.10. quemadmodam, lege, quemadmodum. 46 18. Monardus, lege, Manardus 53.24 latronnm, lege, latronum 56.20. & 22. lege, & 28. 57.25. damnabat, lege, damnabant.

